

Naturgoder, landskap og sauebeite

Om hytteeieres landskapspreferanser i
Gjevilvassdalen i Oppdal kommune

Lene Bergersen

Forsidebilde: «Sau i Gjevilvassdalen» (Foto: Forfatteren).

Trondheim, mai 2014

Masteroppgave, lektor geografi
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Geografisk institutt

Abstract

This master thesis is concerned with ecosystem services, mountain landscapes and sheep grazing. Ecosystem services are benefits that human beings get from nature. Ecosystem services are sorted into four main categories; provisioning services, regulating services, cultural services and supporting services. This thesis focuses on the cultural services and supporting services, i.e. outdoor recreation, place identity and natural and cultural heritage.

In human geography, landscape has a long tradition as an analytic tool. Landscape is a complex concept; it denotes something physical and visual which can be described. It also denotes something to be perceived and hence is a social construct. By examining people's landscape preferences, it is possible to learn more about their value judgements related to landscape, which is the focus of this thesis. This thesis draws on both landscape and ecosystem services as analytical tools. They are both the result of different factors, natural and human.

This thesis presents results from ten qualitative interviews among cabin owners. The empirical material is collected through field work in Gjevilvassdalen in Oppdal (Norway). Oppdal has the largest density of sheep in the country, and is hence well suited to study landscapes, ecosystem services and effects of sheep grazing. Fieldwork was undertaken in the autumn of 2013. Gjevilvassdalen is a low alpine area, with both sheep grazing and a large number of cabins. Cabin owners are an interesting group of stakeholders because they use and perceive the landscape in ways which are set within ideas of cultural services.

The interviewees talked about the landscape of the valley in two ways. First, they described it from an outsider perspective as scenery, i.e. something to look at and enjoy. Second, they situated themselves as insiders as users of the landscape, i.e. through various recreational activities. Both natural and human landscape changes were topics during the interviews. The grazing of sheep is highly valued, and the interviewees state that sheep belong in the landscape in Gjevilvassdalen because sheep are also active users of the landscape as grazers. Hence they keep the landscape open.

This study illustrates that it is possible to link landscape and ecosystem services in order to bring out the values of the environment. The thesis is, however, questioning whether the framework is a useful analytic tool in research, or if more traditional qualitative landscape perspective would have brought the same results.

Forord

For fire år siden tok jeg mine første emner i geografi, noe som raskt ga mersmak. Videre valgte jeg ulike fordypningsemner om landskap og naturressursforvaltning som har omhandlet samspillet mellom menneske og natur. Min interesse for disse temaene har kommet gradvis, og jeg anser det som relevant for min fremtid som samfunnsgeograf. Også som kommende lektor har oppgaven en relevans da NOU 2013:10 påpeker behov for mer kunnskap om naturgoder i Norges befolkning. Som kommende lektor ønsker jeg å være med på å påvirke og øke kunnskapsnivået knyttet til naturgoder, både hos barn og voksne.

I skrivende stund er masteroppgaven klar til å bli sendt til trykk, og det er nesten ikke til å tro. Lettelsen er stor, og jeg kan med hånda på hjerte si at den lange prosessen har vært som en berg- og dalbane. Det har vært lærerikt og interessant, men også forvirrende, omfattende og utfordrende. Oppgaven har gitt meg en stor erfaring som jeg ikke ville vært foruten. At det har vært en modningsprosess er det ingen tvil om, og jeg er evig takknemlig for all hjelp jeg har fått underveis.

Først ønsker jeg å takke Gunnar Austrheim og Gunhild Setten for tilbud om deltakelse på deler av forskningsprosjektet MANECO. Takker dessuten for økonomisk støtte til gjennomføring av feltarbeidet. Videre rettes en takk til Gro Aalbu for informativt møte med Oppdal kommune i starten av prosessen og svar på spørsmål underveis. Og takk til de ti informantene som inviterte meg til hyggelige samtaler på hyttene deres.

Jeg hadde aldri kommet i mål med oppgaven uten god veiledning, konstruktive tilbakemeldinger og nødvendig motivasjon fra professor Gunhild Setten. Medstudent Madeleine Kristiansen skal ha en enormt stor takk for alle faglige diskusjoner som har bidratt til økt forståelse, både teoretisk og metodisk. De flotte medstudentene mine takkes for nyttig samarbeid og mange hyggelige lunsjpauser.

En stor takk til mamma og pappa for god mat og drikke, samt korrekturlesing. Takk, Heidi Gjestad, for god hjelp med språkvask av oppgaven og oppmuntrende ord underveis. Og til slutt takker jeg min samboer Øyvind for kritiske spørsmål og gode samtaler, selskap på feltarbeidet, og støtten jeg har fått gjennom hele prosessen.

Lene Bergersen

Trondheim, mai 2014

INNHALDSFORTEGNELSE

1	Introduksjon	1
1.1	INNLEDNING	1
1.2	PROSJEKTET MANECO	2
1.3	TIDLIGERE FORSKNING	3
1.4	PROBLEMSTILLINGER	3
1.5	OPPGAVENS STRUKTUR	4
2	Landskap, sau og hytter	5
2.1	ENDRET AREALBRUK GIR LANDSKAPSENDRINGER	5
2.2	BETYDNING AV SAU PÅ BEITE I LAVALPINE OMRÅDER	6
2.3	HYTTEEIERE SOM INTERESSEGRUPPE I LANDSKAPET	6
2.4	GEOGRAFISK AVGRENSNING	7
2.5	KORT OM FJELLBYGDA OPPDAL	8
2.6	GJEVILVASSDALEN SOM STUDIEOMRÅDE	9
3	Teoretiske perspektiver	11
3.1	HVA ER LANDSKAP?	11
3.1.1	NATUR	12
3.1.2	KULTUR	13
3.2	BETYDNINGER AV LANDSKAPSBEGREPET	13
3.3	LANDSKAPET SOM MINNEPRODUSENT	14
3.3.1	INTERESSE AV FORTIDENS LANDSKAP	15
3.4	LANDSKAPSVERDIER OG OPPFATNINGER	16
3.5	ØKOSYSTEMTJENESTER	17
3.5.1	ØKOSYSTEMTJENESTER I FJELL-NORGE	21
3.6	KRITIKK AV DET ØKONOMISKE ASPEKTET VED ØKOSYSTEMTJENESTETILNÆRMINGEN	24
3.7	MULIGHETER OG BEGRENSNINGER VED TILNÆRMINGEN	25
3.8	KORT OPPSUMMERING	26

4 **Forskningsprosessen** **27**

4.1	KVALITATIV METODE OG SEMISTRUKTURERTE INTERVJU	27
4.2	FORBEREDELSE OG INTERVJUGUIDE	28
4.2.1	UTVALG AV INFORMANTER	28
4.3	GJENNOMFØRINGEN AV FELTARBEIDET	29
4.4	TRANSKRIBERING, KODING OG ANALYSE	30
4.5	FORSKERENS ROLLE – KRITISK REFLEKSIVITET	32
4.6	FORSKNINGSETIKK	33
4.7	KRITIKK AV METODEN	34

5 **Hytteieernes landskapspreferanser** **35**

5.1	LANDSKAPET	36
5.1.1	GJEVILVASSDALEN – EN PERLE	36
5.2	FJELLET OG VANNET SOM SENTRALE AKTIVITETSFELT	38
5.3	GODE OPPLEVELSER AV Å BENYTTET LANDSKAPET OG HYTTA	39
5.4	LANDSKAPSENDRINGER	40
5.4.1	GJENGRØING, ENDRET AREALBRUK OG REGULERING AV GJEVILVATNET	40
5.5	BETYDNING AV SAUEBEITE	42
5.5.1	GJERNE SAUEBJELLER OG BREKING, MEN IKKE SAUESKITT PÅ VERANDAEN	43
5.5.2	HARMONI MELLOM HYTTEEIERE OG SAU PÅ BEITE	44
5.6	FORVENTNINGER TIL FORTSATT AKTIVT JORDBRUK	45
5.6.1	DRASTISK FREMTID HVIS SAUEHOLDET AVSLUTTES	46

6 **Landskapsverdier og naturgoder** **49**

6.1	FRI FJELLUFT FREMFOR INNESTENGT BYLUFT	49
6.1.1	FRILUFTSLIV, ESTETIKK OG INSPIRASJON	50
6.1.2	STEDSIDENTITET OG NATURARV	51
6.1.3	LÆRING OG KUNNSKAP	52
6.2	NATURGODENE PÅVIRKES AV GJENGRØING OG AREALBRUKSENDRINGER	52
6.2.1	GJEVILVATNET SOM ET FYSISK «SÅR» I LANDSKAPET	54
6.2.2	HYTTEBYGGING ELLER IKKE?	55

6.2.3	VINTERVEI ELLER SKILØYPE?	56
6.3	FRA BONDENS NYTTE TIL TURISTENS NYTING	58
6.3.1	ØKONOMI ELLER IDEALISME?	58
6.3.2	ET «MUSEALT» JORDBRUK	59
7	Avslutning med svar på problemstillingene	61
7.1	HVILKET LANDSKAP ØNSKER HYTTEEIERE SEG I GJEVILVASSDALEN?	61
7.2	HVILKE FORUTSETNINGER MÅ VÆRE TIL STEDE FOR Å PRODUSERE DET ØNSKEDE LANDSKAPET?	61
7.3	HVORDAN KAN LANDSKAP KNYTTES TIL ØKOSYSTEMTJENESTETILNÆRMINGEN?	62
7.4	KORT OM STUDIETS RELEVANS OG VIDERE FORSKNING	63
8	Referanser	65

VEDLEGG I: INTERVJUGUIDE

FIGURLISTE

FIGUR 1.	KART SOM VISER OPPDALS BELIGGENHET I SØR-TRØNDELAG, NORGE	8
FIGUR 2.	KART OVER GJEVILVASSDALEN	10
FIGUR 3.	UTVALGETS FIRE HOVEDKATEGORIER AV ØKOSYSTEMTJENESTENE	20
FIGUR 4.	UTSIKT FRA RAUØRA OG VESTOVER MOT VASSENDEN	35
FIGUR 5.	UTSIKT OVER GJEVILVATNET, TATT FRA EN INFORMANTS HYTTE LITT OPPE I LIA	41
FIGUR 6.	BEITENDE SAU I GJEVILVASSDALEN	43

TABELLISTE

TABELL 3.1.	VIKTIGE OPPLEVELSES- OG KUNNSKAPSTJENESTER I NORGE, INKLUDERT AKTUELLE PÅVIRKNINGSFAKTORER PÅ DISSE TJENESTENE.....	21
TABELL 4.1.	OVERSIKT OVER INFORMANTENE.....	31

1 Introduksjon

1.1 Innledning

Landskap kan sies å knytte natur og kultur sammen, og det består av fysiske, sosiale og kognitive aspekter ved omgivelsene våre (Christensen 2002). Landskap berører oss alle, hver eneste dag og er rundt oss hele tiden. Mennesket har brukt og forholdt seg til landskap ulikt opp gjennom historien, og dette er en medvirkende årsak til landskapsutviklingen vi både har og har hatt. Vi opplever en stor og nødvendig interesse for økologi og ressursutnytting, og vi er opptatt av disse temaene nettopp fordi vi ser at vi er avhengige av naturen.

Et nytt begrep som har dukket opp i Norge de siste årene er *økosystemtjenester*, som er fordeler mennesker har av økosystemer (NOU 2013:10). Et annet ord som også benyttes er naturgoder, slik det gjøres i den norske utredningen «Naturens goder – om verdier av økosystemtjenester» (ibid.). Med økosystemtjenester menes både fysiske og ikke-fysiske goder som menneskene får direkte eller indirekte fra naturen. Økosystemtjenestene er delt inn i fire kategorier; forsynende, regulerende, støttende, og opplevelses- og kunnskapstjenester (ibid.). Opplevelses- og kunnskapstjenestene er svært vesentlige og interessante, men samtidig er innholdet i denne kategorien vanskelig å forstå. Kategorien må sees på som en del i en helhet, der både naturen og mennesket er involvert. Det er nettopp denne koblingen mellom menneske og natur som har inspirert meg til å skrive denne oppgaven. Økosystemtjenestene påvirkes av ulike faktorer, som for eksempel endringer i klima, arter, arealbruk og landskap (ibid.).

Økosystemtjenestene har ulike betydninger for forskjellige individer og interessegrupper i samfunnet. Aktuelle interessegrupper i denne oppgaven er mange, for eksempel bønder, politikere, turister og hytteeiere. De kan ha både felles og særegne ønsker for naturressursene som økosystemene gir og hvordan ressursene skal forvaltes og fordeles. I oppgaven har jeg valgt å fokusere på én gruppe interessenter, og jeg har valgt hytteeiere. Som interessegruppe har de mange ulike perspektiver på landskap, fordi de både er eiere av fritidseiendommer og brukere av naturgodene som ligger i dalen hvor de har fritidsbolig. Ved å undersøke hytteeieres oppfatninger og bruk av landskap vil jeg undersøke om det er mulig å knytte hytteeiernes landskapspreferanser til de kulturelle tjenestene innenfor økosystemtjenesteperspektivet.

1.2 Prosjektet MANECO

Min masteroppgave har blitt til på grunn av et forskningsprosjekt om forvaltning av økosystemtjenester i lavalpine kulturlandskap gjennom beiting. Prosjektet ledes av NTNU Vitenskapsmuseet og heter *MANaging ECOSystem services in low alpine cultural landscapes through livestock grazing* (MANECO). Forskningsprosjektet er finansiert av programmet Miljø 2015 i regi av Norges Forskningsråd og går over tre år, i perioden 2012-2014. Hensikten med prosjektet er å bidra til å utvikle et rammeverk for en kunnskapsbasert forvaltning av sauebeiting i fjellet. Utgangspunktet for prosjektet er at tregrensen i Norge er sterkt påvirket av beite- og annen jordbruksaktivitet, men at også redusert arealbruk og et varmere klima samlet kan gi en heving av tregrensen (Austrheim u.å.). Se Boks 1 for mer informasjon om prosjektet.

Boks 1

Forvaltning av økosystemtjenester i fjellet gjennom husdyrbeiting (ManEco, Norges Forskningsråd, Miljø2015, 2012-2014)

Gunnar Austrheim (prosjektleder) og Gunhild Setten (prosjektmedarbeider)

Tregrenser i Norge er sterkt påvirket av husdyrbeite og annen jordbruksaktivitet. Redusert eller endret arealbruk, kombinert med et varmere klima, kan samlet gi en heving av tregrensa. Dette forskningsprosjektet analyserer virkningene av alternative sauetettheter på fjellets kulturlandskap i Sør-Norge, i tillegg til å identifisere sentrale rettighetshaveres preferanser for ulike sosiale og kulturelle verdier som fjellandskapet representerer.

Prosjektet støtter seg til et økosystemtjenesteperspektiv. Et slikt perspektiv innebærer at naturgoder som fjellet produserer vurderes eller avveies mot verdivurderinger knyttet til f.eks. kulturarv, eiendomsrettigheter, friluftsliv, estetikk og landskapsopplevelser.

Hovedmålene for prosjektet er:

- (1) å styrke det vitenskapelige grunnlaget for hvordan beite påvirker viktige økosystemprosesser som næringsdynamikk og gjengroing med bjørk, samt kulturelle og sosiale tjenester,
- (2) å bidra til å utvikle et forvaltningsrettet rammeverk som omfatter grunnleggende forståelse for hvordan beite påvirker biologisk mangfold og økosystemtjenester, og
- (3) å identifisere rettighetshaveres preferanser innenfor et økosystemtjenesterammeverk.

Denne tilnærmingen retter seg mot å underbygge en bærekraftig bruk av fjellets kulturlandskap, inkludert husdyrbeiting, under et varmere klima, samt utfordre ulike rettighetshavere til å bidra til en felles forståelse av nødvendige forvaltningsstrategier for bærekraft.

Prosjekt ManEco: <http://www.ntnu.no/vitenskapsmuseet/maneco>

Prosjektet består av fem ulike arbeidspakker. Arbeidspakke en, to og fire er grunnleggende forskning om hvordan beite påvirker prosesser i økosystemer, inkludert sosiale og kulturelle aspekter ved beite. Arbeidspakke tre handler om å lage et helhetlig rammeverk for å kunne forstå hvordan beite påvirker økosystemtjenester. I den femte arbeidspakken skal rettighetshaveres preferanser for tjenester identifiseres og sees i sammenheng med grunnlagsmaterialet fra de øvrige arbeidspakkene (Austrheim u.å). Min oppgave er skrevet i sammenheng med arbeidspakke fem, men er et selvstendig arbeid som kan leses uavhengig av prosjektet forøvrig.

1.3 Tidligere forskning

Innledningsvis ble det nevnt at *økosystemtjenester* er et forholdsvis nytt forskningsmessig begrep. Det kom inn i språket først på slutten av 1970-tallet (NOU 2013:10). Det finnes lite forskning på temaet i Norge, mens det derimot finnes mye forskning internasjonalt. Mange landskapsstudier handler indirekte om økosystemtjenester, men selve begrepet og perspektivet er altså nytt. I 2001 startet FN-studien Millenium Ecosystem Assessment (MA) om økosystemer, noe som har bidratt til å sette økosystemtjenestebegrepet på den miljøpolitiske dagsorden internasjonalt. Rapportene fra studien ble presentert i 2005 og har siden blitt brukt som faglig bakgrunn i blant annet miljøavtaler og ytterligere forskning. Et eksempel er det internasjonale TEEB-prosjektet (The Economics of Ecosystem Services and Biodiversity) som ble startet i 2007 etter en vurdering av verdens klimaendringer, og der sluttrapporten ble presentert i 2010. I fjor kom det i Norge en offentlig utredning med fokus på naturgoder og økosystemenes verdier (NOU 2013:10), som et direkte resultat av de store internasjonale studiene. Et stort forskningsbehov, store kunnskapsmangler og usikkerhet rundt økosystemtjenestene gjør en slik tilnærming dagsaktuell, noe som gir motivasjon til å gjennomføre denne studien. Dette avsnittet fungerer som en grov oversikt av tidligere forskning, men det kreves en bredere gjennomgang i kapittel 4 om teoretiske perspektiver.

1.4 Problemstillinger

Økosystemtjenester er et omfattende tema, og det er mange måter å vinkle en oppgave omkring dette temaet. Min oppgave vil fokusere på de kulturelle tjenestene, som omfatter blant annet friluftsliv, rekreasjon, helse, turisme, estetikk, åndelige opplevelser og tilhørighet. Jeg ønsker med dette å få folk til i større grad å snakke konkret om og bli bevisste sine landskapsomgivelser og naturgodene som finnes der de ferdes. Dette for å forvalte, ta vare på og være bevisste på de

naturgodene vi omgir oss med. Jeg har valgt å fokusere på hytteeiere som interessegruppe og studien er gjort i Gjevilvassdalen i Oppdal kommune, som er et lavalpint område med både sauebeite og et høyt antall hytter. Det er av interesse å finne ut hvordan hytteeiere snakker om landskap og verdier, og hvilke koblinger de gjør med tanke på landskapspreferanser og sauebeites betydning i den sammenheng. Det er også ønskelig å finne ut om de har kjennskap til økosystemtjenestebegrepet.

Oppsummert betyr dette at det er mange spørsmål jeg ønsker å finne svar på i dette forskningsarbeidet. Behovet for en avgrensning er imidlertid et faktum, og noe må nødvendigvis velges bort for at jeg skal kunne fokusere på det jeg anser som mest relevant for denne oppgaven. Problemstillingene for oppgaven består av tre spørsmål. **1) Hvilket landskap ønsker hytteeiere seg i Gjevilvassdalen?** Med dette spørsmålet ønsker jeg å finne ut hvilket landskap hytteeierne foretrekker og hva de ønsker å benytte landskapet til. Jeg vil også undersøke hvordan deres bruk påvirker landskapet, og hvilke andre premisser som ligger til grunn for det ønskete landskapet. Derfor er neste problemstilling som følger: **2) Hvilke premisser må være til stede for å produsere det ønskede landskapet?** Ved å benytte funnene om hytteeiernes landskapspreferanser ønsker jeg å undersøke om det er mulig å knytte dette til de kulturelle og sosiale naturgodene. Den siste problemstillingen blir derfor: **3) Hvordan kan hytteeiernes vurderinger av landskapet knyttes til økosystemtjenesteperspektivet?**

1.5 Oppgavens struktur

For å kunne besvare forskningsspørsmålene som ble presentert over, vil rammen rundt temaets virkelighet bli lagt frem i kapittel 2 om oppgavens kontekst. Den vil inkludere en kort gjennomgang av landbrukshistorie, landskapsendringer og hytteeieren som interessehaver. Områdebeskrivelse av Oppdal og Gjevilvassdalen kommer i kapittel 3. Videre vil det være behov for landskapsteori og en presentasjon av økosystemtjenesteperspektivet, noe som kommer i kapittel 4, før metoden jeg har brukt presenteres i kapittel 5. Deretter legges funnene i datamaterialet mitt frem i kapittel 6, som danner grunnlag for oppgavens diskusjon i kapittel 7. Til slutt kommer kapittel 8 med en oppsummering og påfølgende svar på oppgavens problemstillinger.

2 Landskap, sau og hytter

Det kan være nyttig med et kort tilbakeblikk på norsk landbrukshistorie, effekter av sau på beite og hytteeiere som interessegruppe for å bedre kunne forstå hvordan landskapet har utviklet og endret seg til det landskapet vi har i dag. Det tradisjonelle, før-industrielle landskapet i Norge begynte å endre seg på 1800-tallet (Christensen 2002). Folketallet på landsbygda var på sitt høyeste på midten av 1800-tallet, noe som førte til stort press på ressursene i jordbruket. Fra tradisjonelle prinsipper i driftsformer gikk landbruket over til en kraftig modernisering av disse i form av opplysning, redskaper, og økt produksjon kom i fokus. Utmarkene ble sett på som en nærmest utømmelig ressurs og spilte en veldig sentral rolle for menneskene (ibid.). I tillegg ga importert kraftfôr og bruk av kunstgjødsel store fordeler når produksjonen skulle økes (Syverud og Bratberg 2013). Disse endringene var i stor grad med på å forme landskapet. Eksempler på dette er åpne inn- og utmarksområder, setervoller uten noe særlig vegetasjon og et aktivt landbruk med mange mennesker i arbeid.

Kort kan man si at det norske landbruket har gjennomgått tre hamskifter (Almås 2008). På slutten av 1800- og starten av 1900-tallet førte industrialisering, utvandring til Amerika og urbanisering til det første hamskiftet. Det andre hamskiftet kom etter andre verdenskrig og var preget av mekanisering av landbruket, flukt fra bygda og bygging av velferdsstaten. Det tredje hamskiftet står vi overfor i dag, med kvinnerevolusjon i landbruket, klimaendringer som truer naturen og merkbar nedgang i sysselsetting og aktivitet i norsk landbruk (ibid.). Utviklingen av samferdsel og kommunikasjon betydde mye for folks bruk av landskapet og dets utseende (Christensen 2002). Endringer i bruk har altså påvirket landskapet, ressursene og menneskenes syn på både landskap og ressurser. Flere eksempler på dette med direkte tilknytning til oppgavens studieområde vil bli gitt innledningsvis i kapittel 5 hvor funnene vil bli presentert.

2.1 Endret arealbruk gir landskapsendringer

Endring i bruk av arealer er ifølge NOU 2013:10 trolig det som påvirker økosystemene i Norge mest. Videre sier utredningen at det er mangler i forvaltningen, i form av for lite kunnskap og et stort forskningsbehov. I tillegg har det gitt oss en ny landskapsoppfatning, fortidsinteresse og ønske om å ta vare på det gamle gjennom natur- og kulturminner. Endringene som er observert i fjellet de siste hundre årene er i all hovedsak på grunn av menneskelig aktivitet. De siste 50 årene dreier det seg om utbygging av veier, hytter, kraftutbygging og andre påvirkningsfaktorer som stykker opp fjellandskapene, og det antas at denne utviklingen vil

fortsette i årene som kommer. Der jordbruket tidligere var allsidig, arealkrevende og utmarksbasert, ser vi nå at det har gått over til en mer ensidig drift og på mindre arealer. Økt gjengroing på grunn av avsluttet drift, og da hovedsakelig seterdrift, er et faktum mange steder (ibid.).

2.2 Betydning av sau på beite i lavalpine områder

Den norske utredningen slår altså fast at bruk former landskapet (NOU 2013:10), og derfor spiller landbruket en stor rolle i denne sammenheng. Sauen er det viktigste beitedyret i Norge, og antall sau har økt de siste årene. Sau påvirker økosystemer der de beiter. Saubeite i lavalpine strøk gir ulike kort- og langtidseffekter, men hovedkonklusjonene til Speed m.fl. (2010) er for det første at beiting må opprettholdes for å hindre at skog etableres. For det andre mener de at selv lav tetthet av sau på beite er tilstrekkelig for å bevare åpent landskap, fordi antall økosystemtjenester reduseres ved høy tetthet. Derfor er det viktig å ha god forvaltning for å optimalisere leveransen av økosystemtjenester og biologisk mangfold. En endring i tregrensa kan påvirke økosystemer, både arter og næringskjeder. For mye sau på beite kan gi overbeite og påvirke økosystemer i form av at arter endres eller forsvinner. For lite sau kan gi gjengroing og høyere tregrense. Mindre beiting er altså medvirkende faktor til endring i landskapet, som ofte er tilfellet i Norge i dag. Årsaken til dette er færre aktive bønder og færre dyr på beite (ibid.). Gjengroing er en av flere vesentlige faktorer som tydelig endrer landskapet i dag, og uten at dette skal bli en oppgave om gjengroing i seg selv vil temaet dukke opp både i kapittel 5 og 6, da dette ble nevnt av de fleste informantene mine.

2.3 Hytteeiere som interessegruppe i landskapet

I Norge har vi hatt en stor økning i antall hytter de siste tiårene. Vi bor stort når det gjelder antall kvadratmeter per person, faktisk størst av alle land i Europa, og sammen med eneboligtrenden har vi i tillegg fritidsbolig (Arnesen & Skjeggedal 2003). Historisk sett finnes forløperen til hyttene i middelalderen, da byen etter hvert ble fortettet og borgerskapet ønsket å trekke seg bort fra skitt og forurensing i sentrum og ut til friske, grønne arealer utenfor byen (ibid.). Fra middelalderen og frem til i dag har vi hatt en kraftig urbanisering, og med velferdsfokus og endret livsstil ønsker folk også i dag seg bort fra byen for å ta en liten pause fra hverdagen. Mange ønsker å ha et *andre hjem*, noe som har blitt svært populært på grunn av økt velferd (Berg 2013, Kaltenborn m.fl. 2003). Folk har mye fritid, men likevel er tidsklemma et kjent fenomen. Såkalt *dårlig tid* stiller krav til at hytta bør ligge innenfor «helgeavstand»,

noe som betyr at områder med stort byggepress fra før, får enda større trykk. Dette kan være konfliktfylt med tanke på arealbruk og ulike interesser knyttet til bruken av arealene (NOU 2013:10).

En hytte kommer dessuten sjelden alene. Det betyr at vi ofte får områder eller «felt» med mange hytter som setter store spor i og preger landskapet. I tillegg kreves gjerne strøm, kloakk og veier til adkomst både ved bygging og senere bruk av hyttene (Arnesen & Skjeggedal 2003, Kaltenborn m.fl. 2003). For mange vil det også være status å ha hytte, på det strukturelle nivået kan man si at det er «vanlig» å ha hytte. Det er økonomisk gjennomførbart og fullt mulig både for en stor del av befolkningen og i store deler av landet. På grunn av alle de ulike aktørers verdier og interesser vil det kunne oppstå konflikter i både bruk og vern av arealer (Kaltenborn m.fl. 2003).

Motivet til de som har hytte i dag er blant annet rekreasjon, estetikk, identitet og, som nevnt, en pause fra en hektisk hverdag. Med identitetsverdier menes det da gamle setrer som er gjort om til hytter og som har vært i familien i flere generasjoner. Det kan også begrunnes i stedsidentitet knyttet til for eksempel barndomsminner eller nostalgi fra fortiden og den førmoderne tiden (Arnesen & Skjeggedal 2003, Kaltenborn m.fl. 2003). Disse motivene er sammenfallende med de sosiale og kulturelle økosystemtjenestene som vil bli presentert i kapittel 3. Hytteeierne er eiere av en eiendom som de har investert i, og de er brukere og forvaltere av landskapet. Derfor er det interessant å undersøke hva de bruker områdene til og hvordan de oppfatter landskap, noe som vil danne grunnlag for å kunne svare på problemstillingene mot slutten av oppgaven.

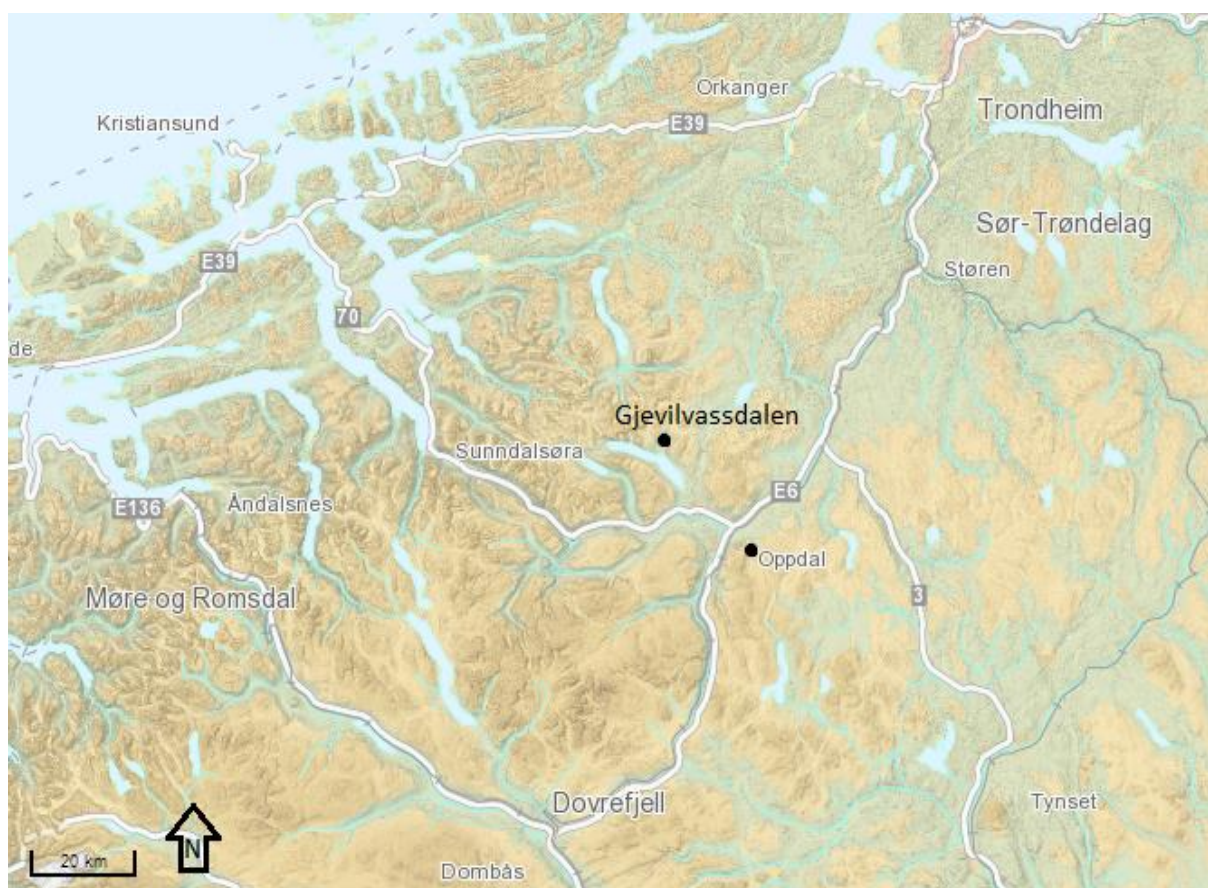
2.4 Geografisk avgrensning

For å avgrense og sette et utgangspunkt for oppgaven bestemte jeg meg for å benytte Gjevilvassdalen i Oppdal kommune som studieområde, i og med at området er lavalpint med både sauebeite og et stort antall hytter (Jystad 2013). På grunnlag av det Speed m.fl. (2010) har funnet ut om effekter av beiting var det ønskelig å ta utgangspunkt i et lavalpint område. Oppdal faller geografisk innunder denne kategorien. I tillegg er Oppdal Norges største sauekommune med 19 598¹ sau (Landbruk-, miljø- og hjortviltforvaltningen 2013) og den største hyttekommunen nord for Dovre med 3263 hytter (SSB 2013).

¹ Sum vinterfora sau over og under 1 år per 01.01.14. Sommeren 2013 var det rekord i antall sau på utmarksbeite i Oppdal med 45 075 stk.

2.5 Kort om fjellbygda Oppdal

Oppdal kommune ligger i Sør-Trøndelag fylke, se figur 1. Hele 94 prosent av bygdas areal ligger over 600 meter over havet (Stokkan 2011). Dette kvalifiserer Oppdal til en fjellbygd, som derfor geografisk sett er et godt valg med tanke på temaet for min masteroppgave. Tall beregnet ved slutten av 2013 viser at Oppdal har 6814 innbyggere og 3233 boliger (SSB 2013). Dette betyr at med sine 3263 fritidsboliger har Oppdal flere hytter enn permanente boliger. En hytteundersøkelse utført av Jystad (2008) viser dessuten at bruken av hyttene er høy.



Figur 1. Kart som viser Oppdals beliggenhet i Sør-Trøndelag, Norge (Grunnlag: Kartverket 2014).

Omtrent en tredjedel av verdiskaping fra sauehold i fylket kommer fra Oppdal, og med rundt 75 000 dekar i drift har kommunen også fylkets største jordbruksareal. Det aktive landbruket har stor økonomisk betydning. Verdiene skapes i form av melkeproduksjon, sauehold, og sysselsetting, både direkte arbeid i jordbruket, men også andre næringer relatert til jordbruket. I tillegg fremmer produksjon av kulturlandskap verdiskapingen i friluftslivs- og

reiselivsbransjen (Styringsgruppen for beiteplanrulling 2009). Videre i Beiteplanen beskrives fire hovedtemaer som er viktig for landbruket i Oppdal. Temaene er arealforvaltning, kulturlandskap, gjerde og beite, og også utfordringer knyttet til temaene er trukket frem. I beiteplanen er det laget en handlingsplan knyttet til hovedtemaene. Utfordringene blir beskrevet, mål for å håndtere utfordringene er listet opp, og det er planlagt hvordan de gitte målene skal nåes. Dette for å fokusere på de temaene og utfordringene som kommunens landbruk står overfor og oppnå ønskede resultater. Ifølge flere undersøkelser (blant andre Det Kgl. Selskap for Norges vel i 1947, Lyftingsmo i 1976, Norsk Institutt for Skog og Landskap i 1990) er de fleste områdene i Oppdal regnet som godt og svært godt beite, og dette gjelder også for beiteområdene i Gjevilvassdalen (ibid.).

2.6 Gjevilvassdalen som studieområde

Gjevilvassdalen ligger i den sørøstlige delen av Trollheimen, og figur 2 viser et oversiktskart over dalen. Midt i dalen ligger innsjøen Gjevilvatnet. Innsjøen er hovedmagasin for Driva Kraftverk, og som følge av dette reguleres vannet med en høyde på 15 meter. Turistbåten Trollheimen II går mellom Osen i øst og Vassenden i vest. Gjevilvatnet er omgitt av fjellene Storhornet, Okla, Gjevilvasskamban og Blåhø for å nevne noen. På nordsida av vannet ligger turisthytta Gjevilvasshytta som eies av Trondhjems Turistforening (Gjevilvassveien u.å. b). Gjevilvasshytta består av bygninger fra 1819, med tømmer fra 1739 og er den eldste bygningen i landet som brukes som turisthytte. Hytta er en del av den klassiske turen «Trekanten» i Trollheimen, i tillegg til mange andre turer både sommer og vinter. Fra hytta er det god utsikt over både Gjevilvatnet, Oppdals «riviera» Raudøra og fjellene rundt (DNT 2014). Gjevilvassveien består av flere veier, hvor den mest brukte går fra Festa, med bomstasjon, til Osen og videre innover i dalen langs Gjevilvatnet. I tillegg går Nerskogveien som en sidevei fra Gjevilvassveien og opp til Grøtsetra Skianlegg. Til sammen er Gjevilvassveien 35 km lang, og vinterhalvåret brøytes det kun frem til parkeringen ved Osen og skianlegget ved Grøtsetra. Resten av transporten må da skje i dalens oppkjørte skiløyper (Gjevilvassveien u.å. c).

Områdene i Gjevilvassdalen består av både fjell- og skogsbeite, og takket være en kalkholdig berggrunn er vegetasjonen kalkrik. Kombinasjonen av arter som rikmyrer, smylerik blåbær-bjørkeskog, snøleier, smyleheier og vierkratt gjør områdene i Gjevilvassdalen til attraktive beiteområder. Gjevilvassdalen beiteområde regnes å være på 145 000 dekar. Under beitesesongen sommeren 2008 gikk det til sammen 2364 søyer og lam i dalen. Dette betyr en

sauetetthet på 17 dyr per km² (Styringsgruppen for beiteplanrullering 2009), noe som regnes som lav tetthet.



Figur 2. Kart over Gjevilvassdalen (Grunnlag: Kartdata 2014).

For å verne om dalens kvaliteter og egenart reguleres hyttebyggingen i dalen. Direktoratet for naturforvaltning (DN) vurderer Gjevilvassdalen som et område med store landskapskvaliteter og verdi som opplevelses- og utfartsområde. Derfor har DN foreslått og bestemt at grensen for fremtidig fritidsbebyggelse skal trekkes fra Osen og vestover i dalen. Dette for å bevare områdets landskapstype som har stor betydning for naturlige og kulturbetingete økosystemer. Begrunnelsen for denne reguleringen er at området skal bidra til opplevelse og friluftsliv gjennom sin beliggenhet, topografi og innhold som formidler kulturhistorie.² I de fremre deler av dalen som ikke ligger under DN's regulering, er det private grunneiere som regulerer hytteområdene ut i fra kommunens arealplan (Oppdal kommune 2012).

² Etter samtale med Gro Aalbu, fung. Fagansvarlig landbruk i Oppdal kommune, har jeg fått informasjon om at Direktoratet for naturforvaltning har vedtatt regulering av utbygging i deler av Gjevilvassdalen. I og med at dette er en gammel sak finnes ikke dokumentene i digitalt arkiv.

3 Teoretiske perspektiver

Teori kan være så mangt, og det finnes ulike måter å tenke på teori og dens rolle i en studie. Man kan ikke velge bort teori, men det er ulike måter å bruke teorien på. Teori er fleksibelt og kan være både utfordrende og spennende (Graham 2005, Hubbard m.fl. 2002). Teoretiske perspektiver er en nødvendighet for å kunne underbygge og svare på problemstillingene jeg har satt for masteroppgaven. Jeg ønsker å benytte landskap som perspektiv for å kaste lys over empirien min. Det finnes ulike betydninger av landskapsbegrepet og noen vil bli presentert underveis. Landskapsteori skal senere knyttes til økosystemtjenesterammeverket, og følgelig må dette rammeverket også presenteres. Til sammen gir dette oppgaven min tyngde og de teoretiske perspektivene vil fungere som et analytisk verktøy når jeg senere skal koble teori sammen med de utvalgte funnene fra datamaterialet.

3.1 Hva er landskap?

Landskapsbegrepet omfavner mye, både det fysiske og det mentale, og begrepet blir brukt ulikt av forskjellige individer og grupper. Landskapene rundt oss er i konstant endring, og mennesket har brukt og forholdt seg til landskap ulikt gjennom historien. Dette igjen er en av årsakene til den landskapsutviklingen vi har hatt. Nøkkelen i landskapsforskning er å forstå ulike betydninger av landskap relatert til hverandre, som til sammen blir en slags sosial totalitet (Mitchell 2004).

Det finnes mengder av definisjoner av landskapsbegrepet, og Jones (2003) beskriver landskap som et *kaotisk* begrep. Landskap er både noe konkret og objektivt, men også noe abstrakt og subjektivt (Jones 1993). Landskapsbegrepet er ofte en rot til konflikt på grunn av vanskeligheter i kommunikasjon mellom ulike interessegrupper. Landskap er svært kontekstavhengig, og det er derfor viktig å definere hva en mener med begrepet når man bruker det i ulike sammenhenger. På denne måten er det ikke nødvendig å søke én felles forståelse av begrepet, men innse og godta at det forstås ulikt og heller dra nytte av det (Jones 2003). Da blir det interessante spørsmålet hvorfor man har ulike forståelser, og hva dette fører til. Jeg har valgt å støtte meg på definisjonen fra den Europeiske Landskapskonvensjonen (ELC) der det står følgende:

«Landscape means an area, as perceived by people, whose character is a result of the action and interaction between natural and/or human factors»
(Council of Europe 2000, s. 9).

Landskap er altså et område preget av natur og menneskelig handling, og må oppfattes av mennesket for å kunne være et landskap. Videre står det at landskap ikke er det samme som kun et område (Council of Europe 2000). I og med at det fysiske landskapet kan være påvirket av både natur og menneske velger jeg å kun benytte landskap, og bare der det er nødvendig skille mellom kultur- og naturlandskap. Begrepet kulturlandskap har noen ganger vist til det som også kalles kognitive landskap eller mentale landskap. Med tanke på at også naturlige deler av landskapet kan bli kulturpåvirket kan landskap være sosialt konstruert (Jones 2003). Senere vil det bli brakt på bane at informantene brukte både landskap og kulturlandskap som begrep, men dette kommer først i drøftingskapittelet. For å øke forståelsen av innholdet i landskapsbegrepet ytterligere, er det hensiktsmessig å benytte to begreper som er nært knyttet til landskap; *natur* og *kultur*.

3.1.1 Natur

For å forstå landskap må man forstå natur. Natur er også et komplekst begrep, med mange bruksområder, betydninger og brukergrupper (Cadieux 2011, Castree 2001). Ifølge Cadieux (2011) kan naturen sees på som fire ulike kategorier. Den første er natur som opprinnelsen eller karakteren til noe. Det kan også være en indre kraft som påvirker enten verden, mennesket eller begge. Videre kan det være en materiell verden med eller uten menneskelig påvirkning. Siste mulighet er områder uten relasjon til menneskelige handlinger (Cadieux 2011). Disse betydningene overlapper hverandre, men de fungerer likevel bra da de forklarer hvordan menneske og samfunn henger sammen med natur og landskap. Geografer er bare noen av mange som studerer natur, og naturvitere, myndigheter, bedrifter, media og offentligheten har også en interesse for naturen (Castree 2001).

Det er behov for ulike betydninger for å forstå og kunne kommunisere rundt både natur og landskap. Landskap som natur kan knyttes til ikke-økonomiske og såkalte myke verdier som vil bli særlig vektlagt i denne oppgaven. Det er interessant å høre hvordan mennesker som bor i et landskap oppfatter det. Natur kan vekke følelser, nostalgi og stedstilhørighet, og tilgang til natur kan gi høy livskvalitet (Cadieux 2011). Cadieuxs sammenfatning av betydninger av natur (2011) er sammenfallende med hovedbetydningene som Castree (2001) trekker frem. Det er vanskelig å forstå natur og landskap uten kulturbegrepet. Å forstå og definere er også kultur. Cresswell (2013) mener at natur og kultur er to sider av samme sak, og at det ene ikke eksisterer uten det andre.

3.1.2 Kultur

Kultur er også et omfattende begrep, med mange betydninger og forskjellig meningsinnhold. I geografi er kultur ofte forstått som helheten av menneskelige tanker, verdier, handlinger og fysiske produkter av menneskelig aktivitet, ifølge Jones (1991). Christensen (2002) sier at kunnskap, erfaringer og forestillinger utgjør den kulturelle bagasjen vi mennesker har. Videre forklarer han at den kulturelle bagasjen er noe som videreføres fra generasjon til generasjon og har betydning for vårt forhold til omgivelsene. Det finnes ulike forhold mellom kultur og natur, og vi mennesker er på en stadig søken etter å forstå vårt forhold til naturen. Vi har sett på kultur og natur på ulike måter igjennom historien, og fordi dette forholdet er av stor interesse for oss er begrepene i dag svært aktuelle. Debattene rundt kultur- og naturbegrepet eksisterer fremdeles, nettopp fordi de er nyttige.

Som allerede påpekt, heter det i ELC at landskap er et område oppfattet av nettopp mennesket (Council of Europe 2000). Konvensjonen har som mål å øke bevissthet og inkludering knyttet til landskap (Jones 2007). Med mennesket involvert vil man alltid kunne snakke om oppfatninger og verdivurderinger når det gjelder landskap. Vi kan ikke og vil heller ikke se de samme landskapene, påpeker Meinig (1979). Dette betyr at vi tolker ulikt. Ifølge Arler (2008) har vi både subjektive ønsker og ønsker for fellesskapet, og åpen argumentasjon og diskusjon er viktig når det fysiske landskapet er gjenstand for planlegging og endring.

3.2 Betydninger av landskapsbegrepet

Landskap kan være vanskelig å forstå, men er noe vi bør forholde oss til fordi det vil kunne gi en bedre kommunikasjon mellom alle aktører som er involvert i bruk av landskap og ressursforvaltning av ulik art (Jones 2003). Landskap kan diskuteres i det uendelige, men for begrensningens skyld vil bare et fåtall betydninger som er relevante for oppgaven bli presentert. Landskap er et perspektiv, noe vi ser fysisk, men også en måte å tenke på. Derfor kan landskap fungere som et analytisk verktøy, i den forstand at det kan illustrere menneskers verdivurderinger. Ved motstridende verdivurderinger kan det oppstå verdikonflikter. Konflikter kan oppstå fordi man ønsker å utnytte eller bevare landskapets ressurser på ulike måter.

«Humanistic approaches in geography have brought to the fore the study of landscape meanings, involving ways in which landscapes are perceived, understood and mentally structured by different groups in society» (Jones 2003, s. 46).

Sitatet forklarer at samfunnsgeografi har gitt og vil gi oss mye kunnskap gjennom å undersøke hvordan ulike grupper mennesker oppfatter, forstår og mentalt strukturerer landskap. Landskap kan i forskning og akademia brukes som et analytisk verktøy for å forstå mer om mennesket og dets kultur. Ved å benytte landskap som et analytisk perspektiv er det mulig å forstå sosiale og kulturelle prosesser, for de starter ikke i landskapet, men i menneskelige relasjoner. Landskap og sosiale relasjoner er gjensidig avhengige, som betyr at menneskers handlinger påvirker landskapet de befinner seg i, og omvendt (Jones 1993). Hvilke landskap mennesker befinner seg i ulike landskaper til forskjellige tider.

Som vi skal se i empirikapittelet skiller mine informanter mellom landskap de befinner seg i og fritidslandskap der de har hytte. Christensen (2002) skriver om hvordan kultur og natur kommer til uttrykk på ulike måter i forskjellige landskap. Ulike mennesker har ulike landskapssyn basert på det de møter i landskapet. Noen kan foretrekke bylandskap mens andre foretrekker landskap knyttet til natur og villmark. Selv om man foretrekker et landskap betyr det ikke at man ikke liker det andre. Mennesker kan oppleve å ha en frihetslengsel når de er i tettbebygd landskap hvor hverdagsplikter må utføres. Da kan det friste med fjelluft, vakker natur og naturlige elementer (ibid.).

3.3 Landskapet som minneproducent

Landskap er på mange måter tid, eller sagt med andre ord, landskap rommer et utvalg minner, mener Dwyer & Alderman (2008). Landskap og minne er to sider av samme sak, de er gjensidig avhengig av hverandre. Landskap har en del egenskaper som gjør det enkelt å lese, det er symbolsk viktig og det blir en måte å legitimere fortiden på. Minner kan være mentale eller de kan materialiseres, noe som gjør det enklere å identifisere seg med landskapet. Minner er en representasjon av fortiden og er samtidig med på å forme nåtiden og fremtiden, noe som betyr at minner er normative. Minner er stedsavhengig og svært kontekstuel. De har betydninger på grunn av omgivelsene de befinner seg i, noe som påvirker hvordan og hva vi husker og fortolker noe som har skjedd (ibid.). Fortidsminner er nært knyttet til både oppfatning og verdivurdering av landskap. Mennesker oppfatter ulikt, og gjør subjektive vurderinger. På grunn av intersubjektivitet, som oppstår i samhandling med andre, kan vi også påvirkes til å oppfatte gitte minner eller landskap. Å minnes er å huske, og å huske er også å glemme (ibid.). Minner kan altså være veldig verdiladet, man ønsker å bevare et utvalg til fordel for noe annet.

Setten (2005) hevder at privat og stedbunden arv fra både fortid og nåtid kan minnes og videreføres gjennom bruk av landskapet. Arv og minner kan forklare hvordan mennesker er med på å forme landskapet gjennom sin bruk og at de aksepterer at landskapet endrer seg. Et eksempel på dette er en studie Setten (ibid) har gjort på Jæren, der bønder tar vare på natur- og kulturarv ved å drive jordbruket.

Omgivelser påvirker folks personlighet, som identitet, religion og moralske standpunkter. Samhandlingen som finnes i omgivelsene har betydning for hvordan menneskene utgjør en del av en helhet sammen med objekter i omgivelsene (Aasetre & Gundersen 2012). Stedsidentitet omhandler en dypere tilnærming til menneskets relasjoner og bånd til sine omgivelser. Nært tilknyttet stedsidentitet finnes identitetsverdier. Verdiene er en del av hvordan folk utgjør en del i en helhetlig verden, uten direkte goder. Båndet mellom folk og steder er i fokus. Risikoen med å benytte stedsidentitet når man snakker om verdier er at man kan bli for nostalgisk. Det sterke båndet mellom menneske og sted viser at verdier er sosialt konstruerte.

3.3.1 Interesse av fortidens landskap

Ifølge Christensen (2002) danner fortiden et felles identitetsgrunnlag, og store landskapsendringer har ført til en ny og økende interesse for slik det en gang var. Mange mennesker er engasjerte i å bevare eller gjenopprette fortiden, for eksempel i form av seterdrift for turister. Innslag i landskapet har nostalgiske preg, og fungerer som både en motsetning til det moderne, men samtidig også en del av moderniseringen. Landskap kan benyttes til rekreasjon, som kan være til stor fordel for turisten og kan derfor sees på som en vare i dag. I noen tilfeller bevares det gamle produksjonslandskapet fordi det er noe turisten ønsker å se, og man kan si at landskapet «musealiseres». Litt generelt kan man si at landskapet har endret seg fra å fungere som en vare og en tjeneste for bonden, til å være til nytte for turisten (ibid.). Daugstad m.fl. (2006) peker på hvordan landbruket produserer ulike goder til fellesskapet. Jordbruket gir for eksempel mat og brensel som er grunnleggende goder menneskene har behov for. I tillegg har landbruket fått en rolle som formidler av natur- og kulturarv, som for eksempel gårdsturisme. Der formidles både materiell og immateriell arv til turister (ibid.).

Et annet aspekt ved minner og fortid som Christensen (2002) skriver om er barnas landskap. Landskapet som barna oppfatter er ikke det samme som de voksnes, og de bruker landskapet til utfoldelse og lek i spennende omgivelser. I sin bok «Klasserommet utenfor» skriver Jordet (2010) om uteskole og tilpasset opplæring i norsk skole. Barn trenger flere innganger til å

tilegne seg kunnskap, som for eksempel gjennom bruk av sanser, kropp, kreativitet og følelser i samspill med de kognitive funksjonene i naturlige omgivelser (ibid.). Også Skår & Krogh (2009) mener at natur kan fremme læring hos barn, men at i dag skjer dette ofte i organisert aktivitet som for eksempel skole og fritidsaktiviteter. Skår & Krogh (ibid.) sier at også den individuelle aktiviteten er viktig, fordi barnet da får utfolde seg på egen hånd, uten å bli styrt eller påvirket av andre. Omgivelsene nære hjemmet er de mest brukte områdene (ibid.) Det er nærliggende å tro at dette også gjelder for «det andre hjemmet», altså hytta. Derfor er det av interesse å undersøke hvordan informantene benytter områdene rundt hytta og hvilke landskapspreferanser dette illustrerer.

3.4 Landskapsverdier og oppfatninger

Jones (1993) sier at for å kunne snakke om landskapsverdier må det settes som en forutsetning at landskapet sees på som en ressurs for mennesket. Det finnes mange måter å klassifisere landskapsverdier på og som kategorier flest vil de flyte over i hverandre uten tydelige skiller. De er dynamiske og avhengig av både tid og rom. Jones (ibid.) kategoriserer landskapet som ressurs inn i fire hovedkategorier; økonomiske, symbolske, sikkerhets- og negative verdier. De økonomiske verdiene omfatter det som kan knyttes til selvberging, en markedsverdi eller nytteorienterte økologiske verdier i et langsiktig perspektiv. Den neste kategorien er ikke-økonomiske verdier som er knyttet til velbehag og symbolske betydninger, som for eksempel naturopplevelser. Dette kan omhandle temaer som økologiske egenverdier, forskning og utdanning, estetikk og rekreasjon, orienterings- og identitetsverdier. Cadieux (2011) omtaler også slike verdier som ikke-økonomiske, mens Castree (2001) kaller de for myke verdier. Dette vil bli koblet til de kulturelle økosystemtjenestene senere i oppgaven. Den tredje hovedkategorien, som er sikkerhetsverdier, kan handle om enten forsvarsverdier eller territorielle avgrensninger. Den fjerde og siste kategorien er verdier med negative betydninger (Jones 1993). Eksempler på negative verdier i landskapet kan være slum, konsentrasjonsleirer og søppelhauger.

Ifølge Meinig (1979) handler verdier og oppfatninger om øyet som ser, hva man vurderer landskapet som, ut i fra hvilket ståsted og perspektiv, i forhold til andre ressurser og andre mennesker. Landskapet kan sees på som en sosial og kulturell konstruksjon, som representasjoner. Landskapet har symbolske betydninger for den som ser (ibid.). Det finnes også felles forståelser av landskapet, men de er dynamiske og endres på grunn av

samfunnsendringer. Innsikt i ulike ståsteder gir forståelse, som igjen gir bedre kommunikasjon. Hvordan oppfatter vi landskap og hva ønsker vi å bruke det til? Vurdering er å gjøre seg opp en mening og vurdere noe positivt, negativt eller nøytralt (Jones 1993). På grunn av dette kan landskapsvurdering ofte være kontroversielt. Det er vanskelig med vurdering uten en kontekst, og både fakta og følelser er en stor del av diskusjonen. Som Henderson (2003) sier, det handler like mye om å lære om menneskene, fordi det er kollisjon mellom grupper som har ulike referanser til landskap, og ikke landskapene i seg selv.

Ofte oppstår det verdikonflikter grunnet ulike oppfatninger av de ulike ressursene som landskapet representerer, ifølge Jones (1993). Dette gir et behov for forhandling mellom ulike aktører, og det er viktig med diskusjon rundt avgjørelser som skal tas i forbindelse med forvaltning av landskapet. Ulike mennesker, både som enkeltindivid og som gruppe, kan knytte en eller flere verdier til ulike typer landskap. I mange tilfeller kan ulike verdisyn fungere side om side, mens der det er problematisk er det behov for god kommunikasjon, diskusjon, argumentasjon, og planlegging. Ulike landskap oppfattes ulikt av forskjellige mennesker, og fordi mennesket er involvert er det også snakk om verditolkninger (Jones 1993). Selv om det kan være uenighet rundt landskapsverdier, er flere av verdiene svært viktige for menneskets ulike behov, både grunnleggende behov som mat og vann, og sosiale behov som for eksempel tilhørighet, folkehelse og stressreduksjon. Derfor er det viktig at betydningen av naturens goder avdekkes, noe vi skal se at økosystemtjenesterammeverket har forsøkt å gjøre, både nasjonalt og internasjonalt.

3.5 Økosystemtjenester

Begrepet og tilnærmingen *økosystemtjenester* kom på slutten av 1970-tallet og brukes stadig mer i både forskning, forvaltning og politikk. Det er for mange fremdeles et ukjent begrep, men det består av et mer allmenkjent begrep, økosystem, som kan gi oss en økt forståelse av hva økosystemtjenester er. Konvensjonen om biologisk mangfold definerer *økosystemer* som «*et dynamisk kompleks av planter, dyr og mikroorganismer og det ikke-levende miljø rundt dem som gjennom et samspill utgjør en funksjonell enhet*» (NOU 2013:10, s. 29). Disse store og små systemene er avgjørende for eksistensen til mennesket, gjennom ulike *tjenester* vi får fra naturen, som mat, vann, klimareguleringer og naturopplevelser. I og med at økosystemene er essensielle for oss mennesker, er det viktig at de forvaltes riktig slik at det sørges for en bærekraftig utvikling.

Begrepet økosystemtjenester betegner altså de tjenestene forvaltes eller godene vi kan få fra naturen. Naturgoder er et annet begrep som kan benyttes og som blir brukt i den norske utredningen (NOU 2013:10). Fordi jeg velger å støtte meg til noe litteratur som benytter begrepet økosystemtjenester og annen litteratur som benytter begrepet naturgoder, vil det være nødvendig å bruke begrepene om hverandre i oppgaven. Naturgoder illustrerer den norske bruken av begrepet, mens økosystemtjenestebegrepet i større grad viser den internasjonale relevansen av begrepet.

Økosystemtjenestetilnærmingen fokuserer på bærekraftig utvikling og det økonomiske aspektet ønsker å synliggjøre hva det koster å ødelegge natur. Økt forbruk og levestandard har ført til et merkbart press på naturen, og som i andre land har også Norge utfordringer med tanke på dette. At bruken av og kjennskapen til økosystemtjenestebegrepet øker tyder klart på at vi får stadig større kunnskap og forståelse om forholdet mellom menneske og natur, og dette er også grunnen til utviklingen av tilnærmingen. Økosystemtjenester som tilnærming kan sees på som et analytisk verktøy for å synliggjøre og kommunisere samfunnets nødvendige behov for økosystemer (NOU 2013:10).

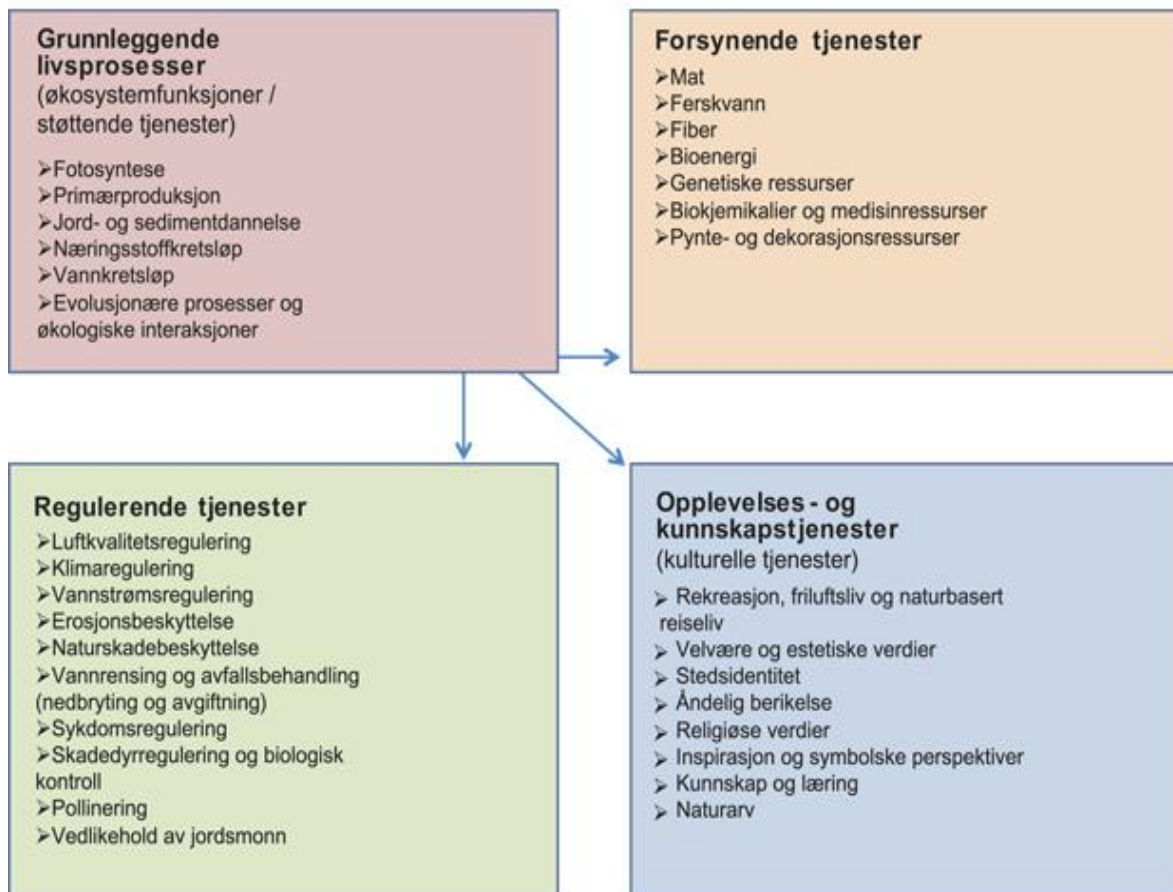
Det finnes mange ulike definisjoner av økosystemtjenester, og økosystemtjenestebegrepet kunne vært en studie i seg selv. FN har gjort flere studier om økosystemer og biologisk mangfold med særlig vekt på de økonomiske aspektene. Millenium Ecosystem Assessment (MA) er en studie som ble satt i gang i 2001, der hoved- og delrapporter ble presentert i 2005. Studien fremlegger fire kategorier innenfor økosystemtjenestebegrepet; støttende (som for eksempel grunnleggende livsprosesser) forsynende (som blant annet mat og brensel), regulerende (som vannrensing) og kulturelle tjenester (som friluftsliv, rekreasjon og kunnskap) (MA 2005).

Det internasjonale prosjektet The Economics of Ecosystems and Biodiversity (TEEB 2010) definerer økosystemtjenester som direkte og indirekte bidrag fra økosystemer til menneskelig velferd. Det er denne definisjonen den norske offentlige utredningen støtter seg til, og det vil også bli gjort i denne masteroppgaven. Økosystemtjenestetilnærmingen er knyttet til økonomisk teori og praksis. TEEB er et initiativ for å vurdere de økonomiske verdiene knyttet til økosystemtjenester og biologisk mangfold. TEEB definerer det å verdsette som en prosess der man beregner verdien til en gitt vare eller tjeneste i en gitt kontekst, og at det benyttes både økonomiske og ikke-økonomiske metoder for å gjøre dette (TEEB 2008). I sine

hovedkonklusjoner sier TEEB at dette er viktig for å synliggjøre naturens verdier og økosystemtjenester. I rapporten kommer det frem at det bør bli tatt hensyn til både risiko og usikkerhet med tanke på endringer i økosystemene og de tilhørende tjenestene, og anbefaler et føre var-prinsipp i beslutninger knyttet til forvaltning og ressursfordeling. Både nåtiden og fremtiden bør verdsettes, og studier skal kunne gi en bedre forvaltning. Det er viktig at naturens verdier blir tatt med inn i beslutningsprosesser (TEEB 2010).

I 2011 bestemte den norske regjeringen at et ekspertutvalg skulle arbeide med problemstillinger i tilknytning til verdier av økosystemtjenester i Norge (NOU 2013:10). De skulle undersøke i hvilken grad TEEB-prosjektets arbeider kunne være aktuelt i og relevant for Norge. For å kunne gjøre dette ble norske økosystemer og økosystemtjenester vurdert. Videre ble det sett på hvilke metoder som kan være med på å synliggjøre økosystemenes betydning. TEEB har møtt en del kritikk med tanke på den økonomiske verdsettingen, noe utvalget også måtte vurdere. Utvalget fant ut at få økonomiske studier av økosystemtjenester er gjort i Norge og at det er kunnskapsmangel når det gjelder å knytte økonomi til naturgoder, og da spesielt de sosiale og kulturelle tjenestene. Norge har likevel en god miljø- og ressursforvaltning, og økonomisk verdsetting kan fungere som et supplement til denne, forklarer utvalget. De mener at det kan bidra til bedre informasjon og bredere støtte når beslutninger skal bli tatt.

I 2013 la utvalget frem sin rapport, *Naturens goder – om verdier av økosystemtjenester* (NOU 2013:10). Den norske utredningen foreslår at økosystemtjenester på norsk skal hete naturgoder, og nedenfor viser utredningen sitt forslag på hvilke kategorier som er relevante for norske økosystemtjenester, se figur 3.



Figur 3. Utvalgets fire hovedkategorier av økosystemtjenestene (NOU 2013:10).

Det sosiale og kulturelle aspektet vil bli vektlagt i min masteroppgave, altså opplevelses- og kunnskapstjenester. MA og TEEB kaller denne kategorien for sosiale og kulturelle tjenester, mens den benevnes som opplevelses- og kunnskapstjenester i den norske utredningen (MA 2005, TEEB 2010). Denne kategorien omfatter for eksempel naturopplevelser, friluftsliv, rekreasjon og kognitiv utvikling. Det er delvis sammenfallende med de ikke-økonomiske verdiene i Jones' (1993) kategorisering som ble presentert tidligere. Her finner vi igjen underkategorier som rekreasjon sammen med friluftsliv og naturbasert reiseliv. Forskjellen er at i en økosystemtjenestetilnærming skal også disse verdiene kunne verdsettes økonomisk. Velvære og estetikk, kunnskap og læring, stedsidentitet, religion, åndelige berikelser, samt natur og kulturarv er noen flere underliggende kategorier (NOU 2013:10). Utvalget har også laget en oversikt over økosystemtjenester som er særlig viktige i Norge, som vist i tabell 4.1.

Tabell 3.1. Viktige opplevelses- og kunnskapstjenester i Norge, inkludert aktuelle påvirkningsfaktorer på disse tjenestene (NOU 2013:10).

Økosystemtjeneste	Særlig betydning for Norge	Viktige norske økosystem	Aktuelle påvirkningsfaktorer
Rekreasjon, friluftsliv og naturbasert reiseliv	Nærmiljøaktivitet Folkehelse Reiseliv Jakt og fiske	Alle	Klimaendringer Arealbruksendringer og nedbygging (inkl. gjengroing) Naturinngrep Støy
Velvære og estetiske verdier	Folkehelse Stressreduksjon	Alle	Arealbruksendringer Naturinngrep Støy Landskapsendringer
Stedsidentitet	Tilhørighet Gjenkjennelse Opplevelse av et område	Alle	Arealbruksendringer Naturinngrep Landskapsendringer
Åndelig berikelse	Naturopplevelse	Alle	Arealbruksendringer Naturinngrep Støy
Religiøse verdier	Naturopplevelse	Alle	Arealbruksendringer Naturinngrep Støy
Inspirasjon og symbolske perspektiver	Kunst og inspirasjon	Alle	Arealbruksendringer Naturinngrep Støy
Kunnskap og læring	Opplæring av barn og unge Forskning	Alle	Arealbruksendringer Naturinngrep Klimaendringer
Naturarv	Visshet om at økosystemene eksisterer og tas vare på	Alle	Arealbruksendringer Naturinngrep Klimaendringer Forurensning Fremmede arter

3.5.1 Økosystemtjenester i fjell-Norge

Den norske offentlige utredningen om naturgoder (NOU 2013:10) var det første arbeidet i Norge som for alvor satte fokus på denne tilnærmingen. Mange ulike økosystemer er vurdert i sammenheng med tjenester og verdier, blant annet fjellet, som er relevant for denne masteroppgaven. I mange områder i Norge er overgangen mellom skog og fjell visket ut, og derfor slås de sammen i denne oppgaven. Noen steder har skogarealer blitt til hyttefelt og skog vokser der det før bare var snaufjell. Skogen er viktig for blant annet tømmer, bioenergi, biokjemikalier, karbonlagring og vannrensing. Innenfor opplevelses- og kunnskapstjenestene er skogen og fjellet sett på som svært viktig for både friluftsliv og andre tjenester (ibid).

Med mange brukerinteresser er det viktig å arbeide med å ta vare på naturgodene i så stor grad som mulig. Et eksempel på et slikt tilfelle er arealinngrep i form av nye veier. Det kan ødelegge villmarks- og friluftsopplevelsen, men det vil være positivt for skogdrift og kan øke tilgjengeligheten for de som ønsker å benytte områdene til rekreasjon. Stadige inngrep i skog og fjell har stor påvirkning på det biologiske mangfoldet og for landskapet generelt (NOU 2013:10). I utredningen kommer det også frem at opplevelses- og kunnskapstjenestene er svært viktige. Det er denne kategorien det er forsket minst på, noe som gjør det ekstra interessant for meg å undersøke nettopp denne kategorien i min studie.

I det følgende kommer en kort gjennomgang av de ulike kategoriene innenfor opplevelses- og kunnskapstjenestene som jeg anser som relevant for min studie og mitt studieområde. Gjennomgangen vil også synliggjøre at det er stor overlapp mellom de ulike kategoriene og tjenestene.

Rekreasjon, friluftsliv og naturbasert reiseliv

Innenfor denne kategorien finner vi tjenester som er knyttet til at naturen og landskapet ofte bestemmer hvor folk ønsker å tilbringe sin fritid. Friluftsliv er viktig for nordmenn og består av å oppholde seg og være i aktivitet i friluft på fritiden. Dersom slik aktivitet også omfatter overnatting får vi naturbasert reiseliv. Eksempler på dette er ulike former for naturguiding, jakt, fiske, og gårds- og cruiseturisme. Også den store tilgangen på hytter og fritidsboliger som er knyttet til landskap og natur kan være en del av naturbasert reiseliv. Rekreasjon forbindes med det å koble av, sosial fysisk aktivitet, og helsebringende sanseinntrykk. Rekreasjon, friluftsliv og naturbasert reiseliv kan påvirkes av klimaendringer, arealendringer i form av fysiske inngrep, gjengroing, klimaendringer og støy. Hvis noen av påvirkningsfaktorene fører til betraktelige endringer vil landskapet kunne miste karakter og derfor også den opprinnelige verdien (NOU 2013:10).

Velvære og estetikk

Mennesker liker å befinne seg i omgivelser som er assosiert med det vakre og skjønne ved naturen. Denne tjenesten vil ofte kunne overlappe med andre tjenester, for eksempel rekreasjon, friluftsliv og religiøse aspekter. For mange har naturen en positiv innvirkning på kropp og sinn og kan derfor gi velvære. Både velvære og fysisk aktivitet i forbindelse med folkehelse blir sett på som svært viktig i Norge i dag, og derfor er det også et stort fokus på dette i den norske utredningen. En rekke forskningsprosjekter har blitt gjort i forbindelse med natur og folkehelse,

og det viser seg at naturen er viktig for både fysisk og psykisk helse. Mennesker vil i stor grad ha ulike oppfatninger og meninger om hva som er velvære og estetikk for dem, det er svært subjektive tjenester og de påvirkes av en rekke faktorer som for eksempel variasjon av sanseintrykk, kontraster, kontinuitet eller endringer. Estetikk handler altså om mer enn bare å vurdere om noe er pent eller stygt (NOU 2013:10).

Stedsidentitet

Som tidligere nevnt har folk forhold til omgivelsene sine, og hvis et sted er av stor betydning for et menneske vil det kunne bli en del av personligheten og identiteten. Også denne tjenesten kan påvirke folkehelsen. Stedet kan være et helt bestemt sted eller det kan være mer generelle landskap. Steder påvirker i stor grad hvor folk ønsker å bo eller å ha hytte (NOU 2013:10).

Åndelig berikelse og religiøse verdier

Disse tjenestene kan være knyttet til enten de foregående tjenestene, eller det kan dreie seg om naturkontakt og dypere forbindelser med naturen. Grad og oppfatning av slike tjenester vil også variere fra person til person og de vil også i stor grad være personlige, individuelt eller i grupper. Det religiøse aspektet kan være knyttet til enten det materielle som trær og fjell, eller det immaterielle som respekt for skaperverket eller bestemte opplevelser på bestemte steder (NOU 2013:10).

Inspirasjon og symbolske perspektiver

I all tid har natur og landskap fungert som en stor inspirasjonskilde for kultur, som kunst, musikk, litteratur, språk og arkitektur for å nevne noen. Elementer både fra vår tid og fra gammelt av er viktige for videreføring av kultur. Eksempler på dette er eventyr, pilegrimsvandring og design. Også i forbindelse med arealplanlegging har det vist seg at egenskaper ved biologisk mangfold og ulike økosystemer har fungert som inspirasjon, for eksempel ved å se på bærekraftighet for så å overføre kunnskapen i utvikling av byer (NOU 2013:10). Slike tjenester vil også til dels være sammenfallende med den neste kategorien som omfatter kunnskap.

Kunnskap og læring

Naturen gir store bidrag til kunnskap, både formelt som i skole og utdanning, og uformelt som i lek og utforskning. Særlig nærområdet blir viktig for læring om både natur, miljø, lokale forhold og fysisk aktivitet. I mange skolefag ligger det store muligheter for læring og kognitiv utvikling

gjennom bruk av natur og miljø. I tillegg til å være rene læringsplattformer kan naturen også fungere som sosiale og kulturelle møteplasser, og også gi tidligere nevnte tjenester som rekreasjon, helse og estetikk (NOU 2013:10).

Naturarv

Denne kategorien kan sies å samle opp de andre kategoriene og peke på viktigheten av å bevare naturgodene slik at vi kan dra nytte av dem i dag og i fremtiden. Naturarv er en del av menneskets samhandling med naturen, og derfor er både natur- og kulturarv tjenester innenfor denne kategorien. Kunnskap må overleveres fra generasjon til generasjon, noe som er en nødvendighet for at tradisjoner skal bli tatt vare på og ført videre. Naturarv kan også knyttes til åndelige og symbolske verdier, eller verdier knyttet til identitet, tilhørighet og eksistens. Som alle de andre kategoriene vil også betydningen av disse tjenestene variere hos både ulike mennesker, individer eller som grupper (NOU 2013:10).

3.6 Kritikk av det økonomiske aspektet ved økosystemtjenestetilnærmingen

Økosystemtjenestetilnærmingen er omdiskutert, og særlig det økonomiske aspektet har fått mye kritikk. Aasetre & Gundersen (2012) mener at det økonomiske aspektet innebærer et for stort fokus på selve naturgodet. Fordi naturgoder er fordeler nettopp mennesker har av naturen fordrer det at mennesket også blir tatt i betraktning når godene vurderes. Tilnærmingen blir altså en forenkling, der det helhetlige forsvinner. En slik tilnærming gir ikke et korrekt bilde av virkeligheten. Derfor mener Aasetre & Gundersen (ibid) at modeller inspirert av psykologi og økonomi i kombinasjon bør benyttes, og at alle typer verdier bør inkluderes når ressurser skal fordeles og forvaltes. Videre bør folks egne erfaringer vektlegges når forvaltningen skal ta avgjørelser som vil ramme de involverte menneskene. En slik forvaltning blir best mulig hvis en interaktiv kommunikasjon benyttes, slik at alle involverte parter både kan motta og komme med informasjon. Dette for å komme frem til en ønsket utvikling med tanke på hvilke goder naturen skal levere (ibid.).

Setten m.fl. (2012) peker på at et økosystemtjenesteperspektiv er designet for at det økonomiske perspektivet skal demonstrere betydningen av tap av naturmangfold, altså hva det koster å ødelegge natur. Det finnes ulike måter å sette økonomiske verdier på ikke-økonomiske elementer, men den sosio-kulturelle konteksten for verdivurderinger av natur viser seg å være svært viktig når man snakker om goder, tjenester og velferd. Kvalitativ landskapsforskning har

i lang tid utviklet et språk for å forstå betydningen av økosystemtjenestene, men i slik forskning brukes det et annet språk enn det økonomiske med tall og kvantifisering (ibid.). Språket som brukes i forskning og i praksis er heller ikke den samme, og dette er noe som bør tas på alvor. Dette vil nå problematiseres videre.

3.7 Muligheter og begrensninger ved tilnærmingen

En gruppe tyske forskere mener at det er mulig å linke økosystemtjenester til forskning om kulturlandskap. De mener at denne koblingen vil gi gode muligheter for de involverte aktørene i ressursfordeling og landskapsforvaltning (Schaich m.fl. 2010). De har gjort en grundig undersøkelse blant eksisterende litteratur, og har funnet mange studier om både landskap og om økosystemtjenester. Studiene viser seg å omhandle mye av de samme temaene. De kulturelle tjenestene er underrepresentert i både MA og annen relatert litteratur, og kanskje er grunnen at det er en vanskelig oppgave når menneskelige dimensjoner i landskapet skal avdekkes. Schaich m.fl. (2010) peker på at det har blitt foreslått å fjerne kulturelle tjenester fra økosystemtjenesteperspektivet, og at de heller bør bli sett på som frynsegoder spunnet av de forsynende, regulerende og støttende tjenestene. De tyske forskerne er ikke enige i dette, de mener denne endringen vil gi et skjevt bilde av økosystemtjenestene, og anbefaler heller en alternativ tilnærming der landskapsstudier benyttes for å belyse de kulturelle tjenestene. Samfunnsgeografi, landskapsøkologi og arealplanlegging er eksempler på svært relevante fagområder som kan være med å bidra til økt kunnskap om for eksempel estetikk, kulturarv og stedsidentitet som er underkategorier i de kulturelle tjenestene. En endret bruk av landskapet i dag gjør at vi ikke bare har behov for de tre andre kategoriene, men likeså mye, om ikke mer, av de kulturelle tjenestene (ibid.). Også Setten m.fl. (2012) argumenterer for at et landskapsperspektiv kan benyttes for å belyse opplevels- og kunnskapstjenestene.

Tengberg m.fl. (2012) mener at de ulike forvaltningssektorene bør koble sitt arbeid til det å ta vare på både landskap og økosystemtjenester, samt internasjonale avtaler som blant annet ELC og konvensjonen om biologisk mangfold. Økosystemtjenester kan være et nyttig hjelpemiddel for å samle ulike disipliner og det gir muligheter for samarbeid, dialog og samhandling blant de aktuelle aktørene. Det er behov for å finne ut hvordan man kan bevise at de myke verdiene kan forstås i et økonomisk system, uten at de blir kun økonomiske og kvantifiserte. Det viser seg at kulturelle tjenester kan kombineres med forskning på kulturlandskap. Etablerte metoder for å verdsette for eksempel kulturarv og identitet bør inn i utredninger med

økosystemtjenestetilnæringer. Tilnærmingen vil da fungere som informasjon til beslutningstakere og planleggere. Det er behov for flere studier av ulike typer for å illustrere og underbygge dette (ibid.).

Et økosystemtjenesteperspektiv kan være nyttig for å bli bevisste og få kunnskap om ressursene våre og hvordan de bør forvaltes (NOU 2013:10). En synliggjøring av naturgodene og deres verdier er viktige bidrag ikke bare på nasjonalt nivå, men også i en global sammenheng, blant annet for å nå FNs tusenårsmål og for å ha en bærekraftig utvikling av naturressursene i verden. Tilnærmingen vil også kunne fungere som et kommunikasjonsverktøy og et rammeverk i internasjonale sammenhenger, men den bør med fordel benyttes sammen med andre tilnæringer. Det ligger selvfølgelig en del utfordringer og begrensninger knyttet til tilnærmingen, blant annet knyttet til stor mangel i forskning og kunnskap, bruk av ulike definisjoner i ulike disipliner, forskjellige hensikter og aktuelle mål. Kanskje synliggjør dette at rammeverket, som det er i dag, ikke er egnet som et verktøy innen forskning. Med en forbedring av utfordringer og et fokus på muligheter vil kanskje svakhetene ved rammeverket minskes. Utredningens utvalg har derfor eksempelvis foreslått et felles forskningscenter, der ulike fagdisipliner kan arbeide sammen med denne tilnærmingen (ibid.).

3.8 Kort oppsummering

Landskap, natur og kultur henger sammen. Landskapet er både det man ser og måten man ser det på, og landskap kan derfor sies å være både en fysisk virkelighet og en sosial konstruksjon. Jeg benytter landskap på begge måter som et analytisk perspektiv for å kaste lys over min empiri. Landskap fungerer som en inngangsport for å oppdage og forstå også større sosiale strukturer og bakenforliggende forklaringer. I geografifaget er det lange tradisjoner for å benytte landskap som tilnærming. Den senere tiden har det kommet en ny tilnærming, altså økosystemtjenesterammeverket. Jeg bruker begge, både landskap og økosystemtjenester, som verktøy som kan synliggjøre og øke kunnskapen om hvordan ressursene kan eller bør benyttes og forvaltes. Gjennom å undersøke en valgt interessegruppe, hytteeiere, sine oppfatninger av landskapet i Gjevilvassdalen og hvordan de bruker landskapet, skal det være mulig å avdekke landskapsverdier og også hvilke prosesser som er med på å endre landskapet, og dermed de naturgoder som leveres. I neste kapittel presenteres det metodiske grunnlaget for oppgaven.

4 Forskningsprosessen

Når jeg i denne studien søker å finne ut hva hytteeiere som en interessegruppe har av landskapssyn i et område preget av sauebeite, er det nødvendig å komme i kontakt med nettopp hytteeiere. Metoden jeg benytter vil da være verktøyet i min søken etter data, og dataene jeg samler inn vil være bindeleddet mellom folks virkelighet og mine analyser. I dette kapittelet vil jeg presentere forskningsprosessen fra forberedelser i starten til ferdigstilling av oppgaven, og avslutningsvis kommer et kort tilbakeblikk på hele prosessen.

4.1 Kvalitativ metode og semistrukturerte intervju

Utredningen om naturens goder (NOU 2013:10) anbefaler at det gjøres kvalitative beskrivelser i videre forskning og politikk som angår økosystemtjenester. Dette blir begrunnet med at kvalitative bidrag som et tillegg til kvantitative studier på mange måter vil kunne synliggjøre naturgodenes *unike* karakterer i større grad. Formålet med kvalitativ metode i forskning er å samle inn informasjon om hverdagsliv, tanker, følelser og personlige meninger fra en utvalgt gruppe mennesker. Ved slik innsamling av data vil det være mulig å jobbe dypere i sitt utvalgte tema, som forhåpentligvis vil kunne gi god innsikt og føre til økt forståelse av en gitt tematikk. Det er altså informantenes gjenfortelling av deres erfaringer og opplevelser som er i fokus og som blir materiale for den videre forskningen. «Motparten» til kvalitativ metode er kvantitativ metode, hvor målet er å kvantifisere, tallfeste og generalisere opplysninger, og man har gjerne mye data. Ved kvalitativ metode ønsker man heller få informanter og meningsbærende spørsmål, og man snakker om en generaliserbarhet på et analytisk og teoretisk nivå.

Det finnes ulike metoder innenfor kvalitativ forskning, som for eksempel intervju og observasjon. Ved observasjon vil man hovedsakelig få et beskrivende datamateriale, uten noen forklaring på hvorfor det som skjer faktisk skjer. Intervju gir mer forklarende informasjon. Ofte vil det være en fordel å benytte begge disse metodene (Thagaard 2009). For å samle inn data til mitt forskningsprosjekt ønsket jeg å benytte kvalitative intervjuer, fordi det i større grad vil kunne gi meg innsikt i hytteeieres landskapssyn enn hva kun en observasjon av dem ville gitt. En annen fordel med intervju er metodens åpenhet, ifølge Kvale (1996). Forskeren må ta i betraktning ulike elementer i de ulike stegene i intervjuundersøkelsen, noe som ofte bestemmes ut ifra forskningsspørsmålene, for eksempel intervjuets struktur. Man kan velge i hvor stor grad intervjuet skal være strukturert, enten med en streng struktur eller lite grad av struktur der det er mer som en løs og ledig samtale. Noe man ofte ønsker er en mellomting mellom liten og stor

grad av struktur, altså et delvis strukturert intervju med en utarbeidet intervjuguide som er åpen for større eller mindre justeringer (Crang & Cook 2007, Thagaard 2009). Jeg ønsket på grunnlag av dette å benytte semistrukturerte intervju, med en utarbeidet intervjuguide. Det finnes ingen fastsatte regler for gjennomføringen av en intervjuundersøkelse, men det er tydelig hva som kan gjøre et intervju godt eller dårlig. Vi har konvensjoner for hva som er godt metodisk arbeid, noe jeg har prøvd å arbeide ut i fra.

4.2 Forberedelse og intervjuguide

I en intervjusituasjon bør man ha klart for seg hvilke forskningsspørsmål det er man ønsker å få svar på, og for å oppnå gode resultater er det viktig å forberede seg godt. Forskeren bør stille gode spørsmål slik at man oppnår en så korrekt kommunikasjon mellom intervjuer og informant som mulig (Crang & Cook 2007, Kvale 1996). For å oppnå dette utarbeidet jeg en intervjuguide i forkant av intervjuene. Oppbyggingen var basert på en emosjonell kurve med oppvarming, en hoveddel og en avslutning, som Thagaard (2009) mener er hensiktsmessig for å oppnå et godt intervju. I første del ba jeg om informantens personopplysninger, som for eksempel alder og bosted, for å få et bilde av bakgrunnen til informanten. Deretter ønsket jeg å varme opp med å få informanten til å beskrive landskapet vi befant oss i og å definere noen begreper jeg anså som relevante for de kommende spørsmålene. Etter denne oppvarmingen kom hoveddelene som handlet om landskapsendringer, bruk av landskapet, betraktninger rundt sauebeiting og fremtidsperspektiver for landskapet i Gjevilvassdalen. Til slutt sørget jeg for å spørre om det var noen spørsmål de mente jeg burde stilt, for å sjekke om det var noe mer informasjon de ville legge til. Dette fungerte også som en slags oppsummering der jeg kunne få bekreftet at jeg hadde forstått informasjonen riktig. Jeg passet også på å spørre om kontaktinformasjon i tilfelle det skulle dukke opp behov for avklaringer i forbindelse med datamaterialet. Intervjuguiden er vedlagt i oppgaven (Vedlegg 1).

4.2.1 Utvalg av informanter

Ved utvelgelse av informanter vil gitt metode, tema, problemstilling og type informanter være med på å bestemme hvordan man velger informanter og også antallet (Kvale 1996, Thagaard 2009). Utvelgelsen kan skje ved hjelp av ulike metoder, og en mulighet er å benytte seg av det Longhurst (2010, s. 109) kaller "cold calling". Dette går ut på at man oppsøker mennesker og spør om de ønsker å delta som intervjuobjekter i det gitte forskningsprosjektet. Det var denne metoden jeg hovedsakelig arbeidet ut ifra, i tillegg til at jeg hadde et ønske om å dekke geografien i dalen ved å velge ut informanter med hytter ulike steder, både øst for og langs hele

Gjeviltvatnet. Snøballeffekten er en annen utvalgsmetode der man får hjelp av en informant til å velge ut en annen informant (Thagaard 2009), der utvelgelsesprosessen sammenlignes med en snøball som ruller videre og blir større. Selv om jeg ikke direkte valgte denne metoden, var det likevel et par informanter som tipset meg om hvem jeg kunne oppsøke, noe jeg fant hensiktsmessig å benytte meg av.

Når det gjelder antall informanter, er det vanskelig å si noe om dette før gjennomført datainnsamling (Kvale 1996). Videre sier Kvale (ibid.) at det avgjøres av forskningens omfang og tiden man har til rådighet, i tillegg til informasjonsmengde. Feltarbeidet ble gjort i august/september 2013. Jeg gjennomførte ni intervjuer i løpet av feltarbeidet i Gjeviltvassdalen, og i tillegg ble ett intervju gjennomført i etterkant. Av praktiske årsaker ble dette intervjuet ikke gjennomført på informantens hytte, men på bostedet vårt, da vi bor i samme kommune. Da jeg i etterkant av intervjuene leste igjennom det totale innsamlete materialet fant jeg ut at jeg hadde nok data til å besvare mine forskningsspørsmål, og hadde derfor ikke behov for å innhente flere informanter.

4.3 Gjennomføringen av feltarbeidet

Når det gjelder tidspunkt for feltarbeidet var det hensiktsmessig å finne et tidspunkt der det var mulig å komme i kontakt med informantene. Det var en forutsetning at hytteeierne faktisk befant seg på hytta, fordi jeg ønsket å gjennomføre intervjuene i det landskapet vi skulle snakke om. Derfor valgte jeg en helg, hvor jeg brukte fredag til å gjøre meg kjent i området, og lørdag og søndag til selve intervjuene. Da jeg ankom hyttene presenterte jeg meg og forklarte hvorfor jeg var der. Jeg la frem nødvendig informasjon om meg selv som geografistudent og om temaene for min masteroppgave. Dette hjalp meg mye, og de fleste ga uttrykk for at de syntes oppgaven virket spennende og sa ja til å snakke med meg. Jeg prøvde i stor grad å vise god oppførsel som gjest på deres private eiendom og var takknemlig for at de inviterte meg over dørstokken.

Intervjuguiden var til stor hjelp, og denne var så godt gjennomarbeidet i forkant at det var enkelt for meg å variere rekkefølgen på spørsmålene. På denne måten kunne jeg umiddelbart ta tak i det informantene kom med av informasjon underveis, og i tillegg stille oppfølgingsspørsmål. Muligheten til å følge opp informantene og variere rekkefølgen av spørsmålene i intervjuene bekrefter at jeg gjennomførte semistrukturerte intervju, som jeg tidligere nevnte var mitt ønske for intervjusituasjonene. Oppfølgingsspørsmålene er også med på å kvalitetssikre

datamaterialet og for å unngå misforståelser og feiltolkninger i arbeid med datamaterialet senere (Thagaard 2009). Til slutt viste jeg en oppriktig takknemlighet for at de hadde satt av tid til å snakke med meg og at det definitivt ville hjelpe oppgaven min. Dette vil jeg tro var med på å skape et positivt møte med forskning for informantene. Jeg antar også at det førte til at de følte seg inkluderte i forskningsprosessen de sa ja til å delta i, at de opplevde at deres meninger og historier ble hørt, verdsatt og var av viktighet for studien (Crang & Cook 2007, Thagaard 2009).

Alle intervjuer bør gjøres med båndopptaker hvis dette er mulig, ifølge Thagaard (2009). Thagaard (ibid.) mener at det kan motvirke at man mister informasjon, og fordi forskeren ikke trenger å notere all informasjon som fremkommer kan god kontakt mellom forsker og informant opprettholdes. Jeg valgte å benytte båndopptaker og notere samtidig, fordi jeg antok at det kom til å bli lange intervju og at mye informasjon ville komme frem. Dette viste seg å være tilfellet, og jeg er glad for at jeg brukte båndopptaker. Opptakene ga meg også mulighet til korrekt sitering. Mer om dette i forbindelse med forskningsetikk senere i kapittelet.

4.4 Transkribering, koding og analyse

Etter at datamaterialet ble samlet inn var det nødvendig å få oversikt over alt innsamlet datamateriale (Kvale 1996, Thagaard 2009), noe jeg ønsket å gjøre i kort tid etter feltarbeidet, mens gjennomføringen av intervjuene fremdeles var friskt i minnet. Lydopptakene ble transkribert ordrett, og notatene jeg hadde gjort meg underveis ble også ført inn. I og med at jeg hadde datamaterialet som opptak ser jeg på det som mer nøyaktig enn om jeg bare hadde notert, og jeg ville i større grad kunne sikre at informasjonen var pålitelig og til å stole på. På denne måten ble det for eksempel enklere for meg å komme med korrekte sitater, og jeg skaffet meg en oversikt over hvilket datamateriale jeg faktisk satt med.

I en intervjuundersøkelse vil forskeren kunne møte dynamiske emosjonelle vanskeligheter, der en i starten av undersøkelsen er engasjert, men går over i en fase av å være lei, der transkribering og analysing av intervjuene blir sagt som årsak til at ferdigstillingen av oppgaven tar lang tid (Kvale 1996). For å unngå dette tok jeg en pause fra datamaterialet etter at det var transkribert, før jeg etter en periode startet arbeidet med koding, analysing og tolkning.

Etter transkriberingen kom jobben med å anonymisere informantene, noe som bør gjøres på en etisk riktig måte. Navn, bosted, yrke og annen identifikasjon bør utelates slik at informantene ikke kan identifiseres av andre i det ferdige produktet (Hay 2010). I tabell 4.1 finnes en oversikt

over mine informanter. På mange av hyttene var flere av hyttemedlemmene tilstede under intervjuene, men for ordens og begrensningens skyld fungerte de utvalgte personene som hovedinformanter. De ti informantene har på grunn av konfidensialitet blitt tildelt fiktive navn som de skal omtales med når funnene blir lagt frem i kapittel 7. Når det gjelder hyttebeliggenhet, yrke og bosted er ikke dette informasjon jeg anser som relevant å liste opp i tabelloversikten som presenterer informantene, men er informasjon som vil bli trukket frem enkelte steder i drøftingen der dette sees på som interessant for oppgaven. Mer om anonymisering kommer i forbindelse med forskningsetikk senere i kapittelet.

Tabell 4.1. Oversikt over informantene.

Fiktive navn	Cirka alder
Henrik	55
Gerd	60
Erlend	25
Pål	60
Arnt	40
Kjersti	80
Morten	65
Lars	60
Ingvar	60
Bent	55

For å få oversikt over datamaterialet mitt startet jeg med en kategorisering. Kategorisering handler om å sortere og klassifisere, og er en svært interaktiv prosess mellom forskningsmateriale og forsker (Thagaard 2009). Etter at jeg hadde ordnet datamaterialet i kategorier, var det nødvendig å begynne en utvelgelsesprosess, da det hverken er mulig eller ønskelig å benytte all informasjonen. Derfor plukket jeg ut det jeg anså som relevant for min oppgave, og intervjuguidens inndeling av kategorier danner strukturen på presentasjonen av datamaterialet som kommer i neste kapittel. Det er verdt å nevne at ved utvelgelse velger man også bort noe annet, som betyr at min rolle som forsker i stor grad har formet resultatet av forskningsstudien.

I arbeidet med analyse og tolkning er det viktig å skille mellom hva informanten har sagt og hvordan jeg som forsker har analysert og tolket dette materialet. Også i denne fasen tar jeg

bevisste valg og gjør egne tolkninger. Disse tolkningene må videre sees i sammenheng med og drøftes med relevant fagteori (Yin 2012). Nok en gang må det påpekes at det er vanskelig for forskeren å være helt nøytral og objektiv i en forskningsprosess. For meg har det blitt viktig å huske at dette heller ikke bør være målet, men at jeg bør være tydelig på hva informanten har sagt, for eksempel ved bruk av direkte sitater, eller hva det er jeg som forsker har plukket ut og tolket fra datamaterialet. Valgene jeg har tatt underveis har vært med på å påvirke oppgaven, noe som ikke nødvendigvis er negativt. Denne masteroppgaven er min forskning, noe jeg er klar over selv og ønsker at skal komme tydelig frem i teksten i og med at den skal publiseres og leses av andre. Dette bringer meg videre til neste avsnitt om rollen forskeren innehar.

4.5 Forskerens rolle – kritisk refleksivitet

Som forsker bør man gjøre sitt beste for å kjenne igjen og forstå sin egen subjektivitet, istedenfor å søke etter en umulig, distansert objektivitet. Forskeren bør strebe etter å produsere intersubjektive sannheter i forskningen; hvordan disse blir til, hvordan de forstås og hvordan de kommer til uttrykk gjennom handling (Crag & Cook 2007, Dowling 2000).

«If subjectivity is important then so too is intersubjectivity. This refers to the meanings and interpretations of the world created, confirmed or disconfirmed as a result of interactions» (Dowling 2000, s. 31).

Sitatet forklarer at både subjektivitet og intersubjektivitet er viktig. Intersubjektivitet handler om at kunnskap skapes i samhandling mellom mennesker, og at alle har en bakgrunn som påvirker denne samhandlingen. For å bli klar over sin egen posisjon og hvordan dette vil farge studien lønner det seg å tenke godt igjennom sin egen rolle i forskningsprosessen. Dowling (ibid.) kaller dette for kritisk refleksivitet, som er et verktøy for å erkjenne istedenfor å fornekte den sosiale posisjonen man er i. Posisjonering knyttes også til ulike maktrelasjoner i et forskningsprosjekt, ofte definert ut fra kunnskapsnivå mellom meg som forsker og informantene mine (ibid.).

I min forskningsprosess opplevde jeg at det var gjensidige relasjoner mellom informantene og meg, der det ikke var noen merkbar skjevfordeling med tanke på makt eller kunnskap. For å unngå at jeg skulle oppfattes som en med mer makt fordi jeg er forsker, gjorde jeg mitt ytterste for å skape en trygg intervjusituasjon. Jeg prøvde å tilpasse meg informantene ut i fra deres alder, forkunnskaper, interesse av å bli intervjuet og lignende. Jeg mener at slike sosiale ferdigheter er avgjørende for en god intervjusituasjon. Det kan bidra til en god stemning og et

tillitsforhold mellom forsker og informant, og i tillegg kan slike ferdigheter hos både forsker og informant være med på å minske avstanden eller en eventuell skjev maktfordeling. Når det er sagt har jeg ikke informasjon om hvordan informantene opplevde relasjonene oss imellom når det gjelder makt og kunnskapsnivå. Likevel ligger det i forskningens natur at informantene ble påvirket av at det kom en «ekspert» med et ærend for å intervju dem og dette vil sannsynligvis ha preget svarene deres.

4.6 Forskningsetikk

Kvalitativ forskning handler om mennesker og deres fortellinger om et gitt tema. Forskeren kommer tett på folks privatliv, og på grunn av dette er det viktig med etiske betraktninger. Forskeren bør tenke godt igjennom den sosiale konteksten og det store ansvaret man har i forbindelse med gjennomføring av et forskningsprosjekt (Dowling 2000, Kvale 1996, Thagaard 2009). I og med at jeg har nærmet meg folks privatliv, eiendom og fritid i forbindelse med forskningsprosjektet mitt har jeg støttet meg på det som kan betraktes som universelle etiske retningslinjer for å sørge for å innfri de kravene som stilles til meg som forsker.

Det første aspektet angår personvern og konfidensialitet (Dowling 2000). Det er viktig å se an informantene man har snakket med, for det er ikke alltid ønskelig med anonymisering, eksempelvis dersom informanter intervjues på grunn av sine stillinger. Dette må forskeren tenke igjennom i starten av prosjektet, og i mitt tilfelle ville det ikke gitt forskningsprosjektet mitt noe ekstra ved å ikke anonymisere informantene. Jeg opplyste derfor mine informanter om at de kom til å være anonyme. Videre kom arbeidet med anonymisering i forbindelse med tolkning av datamaterialet og det skriftlige resultatet, noe jeg allerede har vært inne på. Det er viktig at data blir presentert korrekt samtidig med at man opprettholder konfidensialiteten (Kvale 1996, Thagaard 2009). Jeg opplevde ikke vanskeligheter tilknyttet dette.

Informert samtykke er et annet viktig etisk aspekt forskeren må sørge for i møte med informanter (Dowling 2000, Kvale 1996). Tidligere i kapitlet har jeg beskrevet hvordan jeg opptrådte i møte med informantene mine. Det er viktig at informantene får vite hva de skal ta del i før de går med på å bli med i forskningen. I tillegg er det dessuten forskerens ansvar at ingen tar skade, fysisk eller psykisk, av forskningen, hverken informanter, forsker eller andre som er berørte av forskningsprosjektet (Dowling 2000).

Ved bruk av båndopptaker kan det også oppstå etiske spørsmål (Thagaard 2009). Jeg var tydelig på at informantene kom til å bli anonymiserte slik at de ikke trengte å være redde for å si det de mente. Likevel kan man ikke se bort ifra at båndopptakeren kan ha påvirket informantenes svar. I tillegg gjorde jeg dem oppmerksom på det kun var jeg som skulle lytte til opptakene i etterkant, for å sikre meg et best mulig bilde av det informantene ga meg av informasjon.

4.7 Kritikk av metoden

Det å forstå forskjellen mellom objektivitet, subjektivitet, og intersubjektivitet i datainnsamling er viktig for et troverdig forskningsresultat (Dowling 2000). I og med at kvalitativ forskning handler om å oppsøke mennesker og få deres historier og gjenfortellinger, er det nødvendig å stille seg både kritisk og reflekterende til sin forskerrolle. Det man tar med seg inn i forskningen vil påvirke forskningsresultatet, som nevnt tidligere om posisjonering. Forhåpentligvis er jeg tydelig på at dette er mine tolkninger av datamaterialet, og det kunne derfor ha fått et helt annet resultat om en annen forsker hadde gjennomført det samme prosjektet. Gjennom bruk av båndopptaker er jeg sikker på at jeg har korrekte sitater. Jeg har arbeidet ut i fra etiske og moralske retningslinjer for å oppnå et troverdig forskningsresultat. Forskingen min har en overførbarhet i den forstand at jeg kan bruke oppgaven til å være med på diskusjoner innenfor dette temaet. Resultatene mine er heller ikke nødvendigvis unike for kun studieområdet mitt, noe som betyr at det vil kunne være mulig å trekke sammenligninger fra denne til andre lignende studier. Studien har også en relevans for et fagmiljø, og da er det viktig at forskningen er tilgjengelig og enkelt kan finnes av andre (Thagaard 2009).

Som forsker bør man prøve å unngå å konstruere oppfatninger og tolkninger underveis, men være åpen for det som måtte komme frem underveis i datainnsamlingen (Crang & Cook 2007, Thagaard 2009). Jeg har stilt meg spørsmålet om jeg slukte informasjonen «rått», i den forstand at jeg var mer naiv enn kritisk når jeg mottok svarene fra informantene. Videre spør jeg meg om jeg stilte de riktige oppfølgingsspørsmålene. Jeg ønsket ikke å være en påtrengende «journalist» som trenger seg på og graver i folks privatliv. Når jeg i ettertid kaster et blikk på forskningsprosessen ser jeg at mange valg har blitt tatt underveis og at veien mot målet kunne vært annerledes, men at jeg er fornøyd med egen innsats i forbindelse med forskningsarbeidet. Veien har virkelig blitt til mens den ble gått, noe som til tider har vært frustrerende, men også veldig lærerikt. Arbeidet har vært en modningsprosess, og jeg er glad for å ha gjort meg disse erfaringene gjennom hele arbeidet med masteroppgaven.

5 Hytteeiernes landskapspreferanser

I dette kapittelet presenteres funnene fra mitt datamateriale. Grunnet store informasjonsmengder etter lange og gode intervjuer, har jeg valgt å fokusere på det jeg anser som mest relevant for min studie. Temaene i det kommende vil være landskapsoppfatninger, bruk av landskapet og syn på landskapsendringer og sauebeite. Det er interessant med et lite historisk tilbakeblikk på Gjevilvassdalens utvikling for å få en økt forståelse av hvor informantene har hytte. Allerede i steinalderen oppsøkte mennesker Gjevilvassdalen (Taagvold & Haugland 1993). Veidemenn jaktet på reinsdyr, og det finnes spor etter fangstgraver den dag i dag. Svartedauden la Oppdals-området øde og etterpå ble ikke fangstanleggene brukt lenger. På slutten av 1500-tallet og frem til 1660-tallet var det stor vekst i antall gårder (ibid.). Figur 4 viser et bilde fra 2013 tatt fra Raudøra med utsikt vestover mot Vassenden.



Figur 4. Utsikt fra Raudøra og vestover mot Vassenden (Foto: Forfatteren).

Mennesker kom til dalen igjen, og samtidig kom også geværet som nytt redskap til bruk i jakt. Økt folketall førte til stort behov for mat, brensel og dyrefôr. Dalens ressurser ble viktige for gårdene i nærheten, som Festa og Skjørdøla. Fôrressursene på hjemmeområdene måtte spares til vinteren, og derfor slapp bøndene dyrene sine på beite i fjellet, som dessuten var et svært

næringsrikt fôr. På setervangene ble møkk spredd rundt slik at områdene ble svært frodige. Oppvarming og ostekoking førte til at det ble brukt mye brensel. Seterkulturen gikk sterkt tilbake etter 2.verdenskrig, og i dag er det kun noen få setrer igjen. Gjennombruddet i fjellturismen i Norge kom mot slutten av 1800-tallet, og som hytteeierne er en del av. Dette ble en viktig tilleggsnæring for bøndene. Gjevilvassdalen har blitt brukt av mennesker i over 9000 år, men denne bruken har endret seg og menneskenes bruk påvirker naturen (Taagvold & Haugland 1993).

5.1 Landskapet

Informantene var i stor grad samstemte i sine refleksjoner rundt landskapsbegrepet. Mange mente at landskap er det du kan se, og kom med eksempler fra fysiske elementer i naturen som fjell, trær og vann. Noen knyttet det også til hvordan det er mulig å *bruke* landskapet. Hos flere var *variert* også et ord de mente beskrev hva landskap var, og at landskap var en samling av ulike landskapselementer.

«Landskap, det er det jeg ser. Og alt er jo landskap av det du ser, det kan være flatt, det kan være fjell. Så jeg legger vel egentlig bare i det at det er omgivelsene rundt meg på litt lenger sikt, på litt lenger avstand. Ikke sånn landskap som, det er ikke å se over til vedbua eller annekset, men utover og litt lenger ut» (Henrik).

Informanten mener altså at landskap kan være alt, men med en viss størrelse på skalaen. Dette gjelder ikke alle omgivelsene, men det som er lenger unna, som en utsikt. En annen informant, Morten, har en litt annen vinkling på svaret sitt og sier at *«jeg tenker på landskap som noe som skal være variert og spennende jeg. Landskap for meg og som jeg virkelig har glede av»*. Forståelsene av landskap kommer også til syne i hvordan informantene beskriver landskapet rundt hytta og i dalen generelt. Da virket det som at det ble enklere for informantene å være konkrete, og flere elementer blir trukket frem. Dette underbygger definisjonene deres og landskapsbegrepet utdypes ytterligere.

5.1.1 Gjevilvassdalen – en perle

I sine beskrivelser av landskapet varierer det hvor konkrete informantene er og hvor mange eksempler de har, men absolutt alle snakker om naturen på en eller annen måte. De karakteristiske fjellene trekkes også frem som sentralt i alle beskrivelsene. Mange av informantene ser fjellene også som kontrast til Gjevilvatnet som ligger i sentrum av dalen:

«Det er en veldig fin seterdal, med vannet liksom som sentrum da. Og det er jo åpent. Og så får du den ville naturen videre innover, med Kammene og Okla. Det er veldig variert og det er veldig fint terreng å gå tur i. Pluss at vi kan bruke vannet» (Pål).

Denne informanten har hytte like ved vannet, også i flere andre sammenhenger ble vannet nevnt. De som ikke ser Gjevilvatnet fra hytta trekker også frem vannet som sentralt for dalens landskap:

«(...) og så har vi jo Blåhø ser vi jo midt imot her (...) Så Lille-Hornet på den sida, og så vet vi at bak der kommer Stor-Hornet. Og så er det synd at vi ikke ser Gjevilvatnet da selyfølgelig» (Kjersti).

Selv om denne informanten ikke ser vannet fra hytta kommer det frem at hun bruker vannet likevel, både til å se på når de går på tur i området og til å bade. Flere av informantene trekker dessuten frem elementer som bekrefter at dalen er en seterdal. Da blir ord som beite og beitedyr, utmark, setervoller og steinurer benyttet. Adjektiver blir flittig brukt når informantene beskriver landskapet, som *«idyllisk (...) med vann og (...) bratte fjell rundt»* (Erlend). En annen informant forklarer med iver og entusiasme at *«Jeg ville ha beskrevet det fine Gjevilvatnet da. Og de fantastiske fjellene da, som er veldig spesielle»* (Lars). Noen bruker også symbolske bilder i sine beskrivelser:

«Det er en ubeskreven perle egentlig, må jeg si (...) og akkurat området rundt hytta, det er jo utsikten. Det er den som er så fantastisk» (Gerd).

Informantene knytter dessuten både forståelsene og beskrivelsene av landskapet til aktiviteter. Her nevnes det at de kan benytte vannet, gå på tur i terrenget og i fjellet, og gå på ski om vinteren. Turistelementer som turisthytta og turistbåten trekkes også frem:

«Det som er spesielt er jo nærheten til Gjevilvasshytta da, som er et pluss for hytteeierne også, vi har jo litt sosial omgang i påska og ellers også så er vi oppe og drikker kaffe, og vi har et godt forhold til vertinna. (...) og så har vi jo Trollheimen 2, den båten som går. Det er fryktelig viktig at den består, for dalen og for turismen i Oppdal» (Bent).

Med dette er det interessant å se nærmere på nettopp bruken av landskapet rundt hytta, noe som vil kunne gi mer innsikt i hva informantene mener at landskapet kan benyttes til og hvordan de opplever dette.

5.2 Fjellet og vannet som sentrale aktivitetsfelt

I forståelsene av landskap ovenfor ble det nevnt at flere informanter forklarte at landskap er det de ser. Å se landskapet kan også knyttes til bruk, da det er mange av informantene som bruker landskapet til å se på det, bare være der, bruke sansene, filosofere og reflektere over livet. Fjellet og vannet ble trukket frem som sentrale elementer i landskapet, også disse er knyttet til bruken av landskapet. Alle informantene trekker frem de flotte turmulighetene, mulighetene til å benytte terrenget og skogen til korte og lengre turer, og det samme med fjellet. Utsiktspunkter og turen for turens skyld er da i fokus. Matauke i form av sopp- og bærplukking ble nevnt av flere, men også her var det selve turen som hovedsakelig var formålet. Noen sa at de benytter sykkel for å forflytte seg og å oppleve naturen. Særlig en informant nevner jakt som en viktig aktivitet i familien

«Vi driver jo med fiske, og jakt driver vi med, og reinsjakt er vi jo på nå. I morgen tidlig skal vi på reinsjakt oppå fjellet på Dovre. Vi driver jo med rypejakt og sånne ting, så det har vi også mulighet til i områdene rundt her»
(Arnt).

I tillegg til å drive med jakt på rype og rein bruker også Arnt og familien vannet, som alle de andre informantene. Noen informanter bader eller bare går tur på stranda. Andre drar ut på vannet, enten med egen båt, turistbåten eller kajakk. Noen fisker og setter garn. Mange av informantene er oppmerksomme på årstidene som de følger, og at de går på fotturer på sommeren og på ski vinters tid. På samme måte som at de fisker, setter garn og drar på båtturer på sommeren, er det isfiske som gjelder om vinteren. «Det er veldig fint, vi følger jo årstidene», sier Kjersti. Været er også nevnt av flere, og Gerd poengterer at «hytta er ikke så stor, men vi er mest ute når vi er på hytta, spiller ingen rolle om det regner eller snør eller hva det gjør». Lars forteller følgende:

«Ja, sånn hytta er nå så er det jo ei hytte som er beregnet for å være mye ute. Det er liksom ikke så mye, det er koselig å være inne også selvsagt, men den er jo såpass lita i hvert fall når det er såpass mange oppå her. Og vi har jo ordnet med varmelampe, og så har vi jo klær, blant annet sånne skuterdresser, så vi kan jo sitte ute vi, når det er 15 minus. Det er litt sånn koselig da» (Lars).

Sitatet illustrerer hvordan de tilpasser seg omgivelsene de befinner seg i og hvilke innstillinger de har når de er i landskapet ved hytta. Flesteparten av informantene snakker også om bruken og opplevelsene som en kontrast til det som er hjemme. Videre sier Lars for eksempel at:

«Det hadde vi ikke kommet til å gjøre hjemme. Det er også litt forskjell i Gjevilvassdalen, der [hjemme] hadde jeg ikke gjort det vet du, da hadde vi blitt så sure. Men her er det noe helt annet» (Lars).

Sitatene over illustrerer at landskapssynet til informantene er avhengig av tid, rom og sted. For å utdype dette er det nyttig å se på hvordan informantene opplever å ta i bruk landskapet.

5.3 Gode opplevelser av å benytte landskapet og hytta

Varianter av ord som frihet og ro går igjen hos alle informantene. Flere sier enten direkte eller indirekte at det beriker livet deres. Landskapet tillater dem å bruke sansene, som Henrik illustrerer svært godt når han forteller at:

«Det er mye lukter om sommeren, da kan det være god saueskit-lukt eller lynglukt eller vinden som har med seg noe (...) Og så er det jo stillhet. Det er jo en av grunnene til at vi gjerne vil at det ikke skal brøytes, stillheten. Og stillheten kombinert med fuglekvisper og sauebjeller, som også er på en måte en slags stillhet, samtidig som at det er lyd. Og varmen når sola varmer er jo godt, og lufta er jo deilig, frisk luft» (Henrik).

Vi ser at informanten kobler det til lyder han både hører og ikke hører, i tillegg til ulike lukter og en følelse av varme og frisk luft. Informantene sier at de kobler av fra en stressende hverdag og henter inspirasjon til å møte hverdagen litt lettere. Flere poengterer hvor godt det er å komme ut av byen og føle at de kommer bort, for da kobler de av og kan gjøre andre ting. Pål sier at «en føler jo suget etter å komme oppover når helga kommer» Kjersti forklarer at:

«Må jo si at det er ro og fredelig. Det er jo det. Det er jo ro og fred hjemme også selvfølgelig. Men det er litt annet å dra på hytta likevel altså. Og så er det jo lettvent her vet du» (Kjersti).

Alle informantene nevner ord som *beroligende, komme bort og koble av, glede* og det sosiale ble også nevnt for å beskrive hvordan de har positive opplevelser knyttet til å dra på hytta og benytte seg av landskapet i området rundt. Bent svarer at «det er jo hele pakken».

5.4 Landskapsendringer

Informantenes refleksjoner knyttet til landskapsendringene rundt hytta spesielt og i dalen generelt er av ulik karakter. Svarene påvirkes av hvor lenge de har eid hytta og hvor i dalen hytta ligger. Hovedpoengene er likevel gjennomgående de samme; gjengroing, endret arealbruk og regulering av Gjevilvatnet.

5.4.1 Gjengroing, endret arealbruk og regulering av Gjevilvatnet

Alle informantene snakker om gjengroing og at det er mye mer vegetasjon nå enn tidligere år. Hos mange er gjengroing også den første landskapsendringen de nevner når spørsmålet om endringer blir stilt:

«Ja, først og fremst at skogen vokser veldig. Bjørketrærne blir lengre og flere, sånn generelt blir de det, og så har jeg også sett at setervollene vokser igjen med krattskog og småbjørk og helt tett i tett i tett» (Henrik).

Mange informanter observerer at både skog og setervoller vokser igjen. Flere koblet denne endringen til at den gamle seterbygda har mindre aktivitet nå enn tidligere, som for eksempel Ingvar:

«Det gror jo igjen da, for lite nedbeiting. Så den setervangen som er utom her nå, det blir jo bare mer og mer trær og busker, så ti-tjue år til så begynner det å bli tett ja tror jeg» (Ingvar).

Mange nevner også reguleringen av Gjevilvatnet som en stor endring i landskapet, slik som Pål forklarer godt her:

«Ja, altså det er jo den endringa, den største endringa var jo da de begynte å regulere vannet. Og det ble vel regulert fra midten på 70-tallet vil jeg tro. Det er det som er negativt at det tappes kraftig ned på vinters tid, så på våren kan du gå nesten tørrskodd over til den holmen der borte. Og så er det jo konsesjonskrav at vannet skal fylles innen en viss dato, jeg vet ikke når, men det er jo sikkert på juni en gang. Da skal det være fylt opp igjen» (Pål).

Informantene som har hytte nært Gjevilvatnet ser bedre de små endringene som følge av reguleringen. Eieren av en hytte som ligger litt høyere opp i lia forklarer hvilket landskapsbilde hun får av nedtapping av vannet:

«Ja, stranda blir styggere, men for oss så blir det bare finere for da ser det ut som at det er mye mer strand. For vi ser den ikke på lang avstand» (Gerd).

De utvalgte sitatene viser at informantene trekker frem både naturlige og menneskeskapt endringer. Gjengroing var et hyppig tema og alle informantene nevnte noe vedrørende temaet i løpet av intervjuene. I følgende sitat kommer det frem hvordan Lars opplever at landskapet gror igjen:

«Jeg hadde satt pris på om det ikke hadde gjort det ja, du kan jo si, det føles nesten som at en ikke blir så mye oppi fjellet lenger. Det var mer fjell for tjue år siden enn det er nå, synes jeg da. Men om det har noen negativ betydning, det vet jeg ikke. Men jeg hadde satt pris på at det ikke var sånn» (Lars).



Figur 5. Utsikt over Gjevilvatnet, tatt fra en informants hytte litt oppe i lia (Foto: Forfatteren).

Om gjengroing sier Bent at «men sånn er det jo for alle», og Ingvar trekker frem et annet poeng om at «det er jo mye på egen tomt også, så når vi får tid så skal det ryddes». Gerd skiller seg noe ut fra de andre fordi hun sier at hun ikke er personlig opptatt av gjengroingen. Riktignok

sier Gerd at det er synd for dalen, men er svært tydelig på at dette ikke er noe som spiller så stor rolle for dem som hytteeiere. Bildet i figur 5 viser utsikt fra en informants hytte hvor de har ryddet skog for å få utsikt over Gjevilvatnet.

5.5 Betydning av sauebeite

Hyttefolket bruker fjellområdene, og det er interessant å undersøke om, og eventuelt hvordan, de kobler betydningen av sauebeite og landskapspreferanser. Det viser seg at de mener at Gjevilvassdalen er preget av sau, og at dette har både positive og negative effekter. Noen av informantene svarer at det er mye sau i dalen og at det er sau *overalt*, mens et par andre informanter modererer svarene sine noe med å si at *det er ganske mye sau her*. Følgende sitat illustrerer hvordan Lars ser at dette med antall sau i dalen har endret seg:

«Ei vending var det veldig mye her da, for noen år siden. Da gikk det jo lange køer med okser og massevis av sauer, hele dagen nesten. Men det er faktisk mindre nå i løpet av de siste årene, har merka en reduksjon altså» (Lars).

Dette understøttes også av et par andre informanters utsagn, for eksempel der Morten poengterer at landskapet ikke er preget av sau, men av gjengroing. De ser alltid sau, men gjengroingen får større oppmerksomhet. Bent kommenterer at sau i dalens landskap er helt vesentlig i en så stor sauebygd som Oppdal er. Svarene viser seg til dels å være avhengig av hvor i dalen hytteeierne har hytte, men ikke nødvendigvis. På spørsmålet om hva saueholdet leverer til felleskapet er svarene til dels varierte, men det er likevel noen temaer som går igjen. Det ene er beiting og bruken av landskapet, og det andre er matproduksjonen:

«Vi får jo både mat og holder vegetasjonen nede. Det er klart, slutter de med sau her inne, så vil det jo gro ned ganske fort inni hele dalen her, det er det jo ikke noe tvil om» (Arnt).

Andre utvider svarene sine med å nevne kortreist mat produsert på lokale gårder, godt kjøtt og selvforsyning. Dette knyttes til sauens betydning for bygda med tanke på inntekt til både bonden, bygda, kommunen og turistnæringa:

«Nydelig mat, lammelår er jo så godt, lammekjøtt er jo kjempegodt. Så det er jo en bit av det (...) Føler jo at landskapet blir brukt da, at det har en nytteverdi utover det å være pent. Det har det absolutt, og det synes jeg er

fint. Og at det gir inntekter og virksomhet for noen og bidrar til at vi har folk som bor utover på landet» (Henrik).

Informantene gir delvis korrelerende svar når det foregående kobles til saueholdets innvirkning på hytteeierne, men med en noe nyansert vinkling.

5.5.1 Gjerne sauebjeller og breking, men ikke saueskitt på verandaen

Det er stort sett enighet blant informantene om at sauene er noe positivt og at de *hører til* i landskapet i Gjevilvassdalen. De fleste informantene synes det er fint at det går dyr i dalen, at sau er et viktig innslag i naturen og at lydene av sauebjeller og breking er koselig. Det blir likevel nevnt at de ikke er interessert i å ha sauene på egen veranda, og at det er irriterende å bli invadert av sau på eiendommene sine. Dette er hovedsakelig på grunn av saueskitten, men de fleste løser dette med et lite gjerde, eller tar en spade:

«Vi har jo inngjerda hyttetomt, så det er ikke noen sauer som sitter på verandaen vår og driter for å si det sånn, så vi plages ikke av det. Og sauer er jo en del av en seterdal» (Ingvar).



Figur 6. Beitende sau i Gjevilvassdalen (Foto: Forfatteren).

Utsagnet går igjen hos flere andre informanter. Figur 6 viser et bilde av beitende sau i nærheten av en gammel hytte. Informantene er enige om at sauen bør være i landskapet, men at det er nødvendig å ha gjerde rundt hyttene sine:

«Da det var veldig mye sau så ordnet vi med å sette opp sånn nettinggjerde når vi dro hjem. Så hvis vi ikke gjorde det, så gjorde de fra seg vet du, og det var jo en kjempejobb og møkkete som bare det. Så det er jo lettvent at de ikke er her da. Men de var jo et innslag i naturen her da, med sauer og lam og sånn» (Kjersti).

Saueskitten nevnes som noe negativt av flere, og Morten mener at dette må kunne reguleres med gjerde når det først er blitt satt opp hytter:

«Det jeg ikke skjønner er de hyttene som ikke får ha gjerde, er det da for at sauene får mindre å spise, for det er nok å ta av rundt her, så den praksisen skjønner ikke jeg. For det er jo ikke hensiktsmessig for de som skal bo på hytta, at uansett hvor du beveger deg så vasser du jo i et eller annet. Det er ikke trivelig. Det er ikke funksjonelt heller. Og når man har åpnet for å ha hytter så bør en kunne begrense det i alle fall innenfor en viss radius» (Morten).

Dette understøttes av en annen informant, men som legger til at da skal han heller åpne opp gjerdet den dagen det skulle bli for lite gress til sauen. Selv om akkurat dette med saueskitten blir sett på som noe negativt, gir sauen som sagt også mye positivt.

5.5.2 Harmoni mellom hytteeiere og sau på beite

På spørsmål om harmoni mellom hytteeiere og sau på beite var det noen som ikke ville svare på dette fordi de ikke hadde tenkt på det før og derfor ikke ville gjøre seg opp tanker om det nå. Andre informanter gjorde seg noen refleksjoner rundt byggestoppen inne i dalen og at det bygges ut østover. Flere svarer at de ikke vet om hyttebygging har betydning for sau, beite og dalen som sådan. Informantene ga litt ulike svar, blant annet svarte Arnt at:

«Det er jo klart at, det er jo bygd ganske tett oppi her, men sauene går nå rundt omkring her da, men det er jo klart at en god del er blitt tatt til hyttetomter. Og det er jo bøndene selv som har solgt ut de tomtene. Kanskje helst de som har sluttet med sau» (Arnt).

Her kommer også endring i arealbruk frem som et poeng når det er snakk om utviklingen i dalen. Det nevner også mange av hytteeierne inne i dalen hvor det er byggestopp. Bent trekker også inn det økonomiske aspektet i forbindelse med at tomter blir lagt ut:

«Spørsmålet er hvor mange hytter vi skal ha. Det er veldig fristende å legge ut hyttefelt for det gir raske penger. Men ikke så mye overskudd som de tror. Når man har bygd vann, vei og kloakk så er det ikke så mye man står igjen med skjønner du. Og da har du okkupert, da har du solgt området en gang for alle» (Bent).

Det er tydelig at informantene ser at det foregår en endring og en utvikling når det gjelder sauehold og hyttebygging. Kjersti, som har hytte i området hvor det bygges hytter i dag, mener at utviklingen er helt naturlig:

«Kan jo si at det er en utvikling det også da. Det blir jo mer sånn at hytteområdene blir mer urbanisert, så det kan jo hende at det er naturlig at sauene forsvinner fra, for dette her blir jo mer og mer ei vanlig hyttegrend da» (Kjersti).

Selv om svaret kan tyde på at informantene synes at denne utviklingen er positiv, kommer det frem i neste del om videre forvaltning, at hun synes det er trist hvis jordbruket i dalen legges ned.

5.6 Forventninger til fortsatt aktivt jordbruk

I det foregående ble det vist at informantene i stor grad liker å ha sauene beitende i dalen. Interessant var det derfor også å finne ut om de har noen forventninger rundt det å se at jordbruket er aktivt. For flere av informantene kommer mataspektet som nevnt i forrige avsnitt inn også her. Noen er opptatt av at landet vårt skal være selvforsynt både i dag og fremtiden, at vi må importere mindre og at kortreist mat er veldig bra. Erlend, en av de yngre informantene sier at:

«Det er egentlig ikke noe jeg har tenkt over, ikke at det er viktig for meg nei. Men er jo opptatt av at det skal være norsk mat og sånne ting da, det er jo viktig. Jeg synes bare det er fint at vi ikke er avhengige av landene rundt oss for å klare å drive vårt eget land jeg. Skulle det bli en krise i verden så står

vi der uten en dritt da, det hjelper ikke med penger hvis man ikke har mat»
(Erlend).

Noen informanter verdsetter mat fra dyr som er frittgående der kjøttet er rent og kortreist, mens andre ikke er like opptatt av akkurat dette aspektet:

«Ja, om jeg kjøper sauekjøtt og det kommer herfra eller derfra, det spiller ikke så stor rolle. Men jeg forventer i hodet mitt at det er sauer i dalen ja, at det hører med der. Det vil miste en dimensjon, det synes jeg. Jeg skal likevel greie å få tak i sauekjøtt til middag, men akkurat oppå der så ville jeg ha savnet sauehold ja» (Henrik).

Morten forklarer at forventningene deres ofte skapes gjennom barn og barnebarn, fordi de følger med på aktiviteten til bøndene med saueslipp og –sanking og kjøp av rømme på ei seter i nærheten. Dette dokumenteres i hyttboka. Aspektet med kunnskap og opplevelser støttes også av flere av informantene, blant annet av Gerd:

«Og det er jo hvis du kommer med unger også, så er det jo mange som synes det er veldig fint for her ser du hest, ku, sau. Og hvis du tenker på bybarn da, de har jo utrolig godt av å se» (Gerd).

Mange av svarene her er også knyttet til dalens fremtid, som de avsluttende spørsmålene i intervjuene dreide seg om.

5.6.1 Drastisk fremtid hvis saueholdet avsluttes

Noen er kanskje mer bekymret for nedleggelse av jordbruket enn andre, men alle ønsker å kunne fortsette å se at det er beitedyr som utnytter ressursene i dalen:

«Altså, det vi er redde for er jo at det skal ta slutt, for vi har jo lagt merke til at det har vært en liten reduksjon nå da for eksempel. Det virker i hvert fall sånn, det gjør det. Så det er vi jo litt redde for. Da blir det jo kun hyttefolk igjen oppi her. Og så vokser det fortere igjen. Så det vil jo være veldig synd. For spesielt vi som har vært her så lenge setter pris på at det er sånn som det har vært» (Lars).

Flere av informantene ser for seg at dalens arealer vil bli mer brukt av andre interessegrupper hvis det ikke lenger blir brukt av bøndene:

«For dalen vil jeg jo si at det er kjempesynd, ja for landskapet vil gro igjen kanskje, jeg vet ikke hva som kommer til å skje. Kanskje de en gang får lov til å selge tomtene sine og så blir det masse hytter rundt omkring. En vet jo aldri, så kanskje noen kommer og bygger seg palass» (Gerd).

Endret bruk knyttes dessuten til driften av veien fra Osen og innover i dalen, som nå bare er en sommervei, sier informantene. Kanskje vil driften endres hvis bøndene og hytteeierne behov endres. Alle er enige i at terrenget og landskapet vil endre seg hvis saueholdet avsluttes og aktiviteten knyttet til jordbruket reduseres. En informant trekker også frem at det særegne med dalen vil viskes bort:

«Den blir jo ikke så attraktiv da. Det er jo turismen som er viktig å ta vare på, det som er attraktivt for turistene. Og det er jo det de begynner å slite med nå. Og da er det ekstra viktig at de ikke tillater noe mer bygging uti her. For da har du ikke den unike seterdalen, hvis det kommer opp disse fancy hyttene som bygges uti her, to stykker langs veien så har du jo ødelagt hele inntrykket. Egentlig burde hele dalen ha vært fredet. Og det høres jo egoistisk ut selvfølgelig, men over tid så er det sånn at kommunen tjener på å lage seg unike plasser. I og med at turisthytta ligger her» (Bent).

Sitatet illustrerer hvordan Bent anser aktivt jordbruk i dalen som viktig for også annen aktivitet i dalen, som for eksempel turismen knyttet til turisthytta. Det er tydelig at informantene ønsker å beholde det særegne i dalen slik det er nå, og at andre endringer ikke er ønskelig. Forvaltning og fremtidig bruk av dalen vil bli diskutert videre og med flere eksempler i det kommende kapitlet. Ved å benytte funnene som ble presentert i det foregående vil det være mulig å si noe om informantenes verdivurderinger, noe neste kapittel derfor vil omhandle.

6 Landskapsverdier og naturgoder

For å kunne føre en fokusert diskusjon av datamaterialet har jeg strukturert den delvis etter teorikapittelet og delvis etter forrige kapittel. Merk likevel at alle temaene henger sammen, og at dette er én mulig måte å presentere funnene på. Funnene vil bli diskutert opp mot NOU 2013:10 og litteratur som tidligere ble presentert i teorikapittelet. Først diskuteres en del gjennomgående landskapsverdier og naturgodene disse gir. Deretter knyttes det økonomiske aspektet ved landskapsverdier inn mot slutten av diskusjonen.

Informantenes beskrivelser av landskapet sier noe om hvordan de oppfatter at landskapet er i dalen i dag. Ifølge ELC, er landskap noe som må oppfattes av mennesket og omhandler både naturlige og kulturelle elementer (Council of Europe 2000). Informantenes oppfatninger av hva landskap er kan sees på som sammenfallende med definisjonen. Når de snakker om landskap nevner de for det første naturelementer som fjell, skog og vann. For det andre nevnes kulturaspektet gjennom seterdrift, jordbruk og menneskelige inngrep eller spor i naturen. Deres opplevelser og forståelse av landskapet sier noe om hvilket landskap de ønsker seg og hvilke symbolske naturgoder de vektlegger. På samme måte skildrer deres beskrivelser, oppfatninger og bruk av landskapet hva som er viktig for dem. Verdivurderinger blir på denne måten gjort hele tiden, både bevisst og ubevisst. Dette er i tråd med det Meinig (1979) sier om at vi vurderer ressurser ut i fra hvordan vi ser landskapet basert på vårt ståsted og våre forutsetninger, som betyr at vi kan ha ulike verdivurderinger.

6.1 Fri fjelluft fremfor innestengt byluft

Å oppholde seg i friluft er viktig for nordmenn (NOU 2013:10, Odden 2008). Kontrasten mellom hytta og hjemme viser seg også å være viktig for mange og dette kan mine informanter bekrefte. De uttrykker et behov for en kontrast til hverdagen. Dette gjelder både de som bor i by eller i utkanten av en by. De begrunner dette med at hytta er forskjellig fra hjemmet, som også Berg (2013) sier. Forventningene til for eksempel plikter senkes og at muligheten for å være ute er større og lettere tilgjengelig. Flere av informantene forteller at de sitter på jobb og kjenner lengselen etter å dra på hytta til helga. Både Berg (2013) og Christensen (2002) skriver at det er forskjeller mellom det landlige livet på bygda og den moderne, urbaniserte byen. En informant forklarer at hun liker å være i byen, og kan finne på å dra på kafé eller shopping i Oppdal sentrum, fordi hun liker begge deler like godt. Andre liker forskjellen mellom by og land, og er derfor i «hyttemodus» og på hytta når de først er på hytta. Flere nevner at de er i

fysisk aktivitet når de er hjemme, men at den type aktivitet ikke kan sammenlignes med den fysiske aktiviteten de får når de er på hytta. Da er det mye mer som følger med, av både velvære, rekreasjon og estetikk. Dette ser ut til å handle om at informantene er mer bevisste disse godene når de er i dalen enn når de er hjemme eller andre steder, kanskje nettopp på grunn av kontrasten til hjemmet. Friluftsliv, estetikk og inspirasjon er naturgoder informantene foretrekker. Interessen for historiene som informantene kan lese i landskapet synliggjør at naturgoder som stedsidentitet, naturarv, kunnskap og læring viser seg også å være viktig for informantene. Videre skal vi se at dette tydelig gir naturgoder tilknyttet opplevelses- og kunnskapstjenestene.

6.1.1 Friluftsliv, estetikk og inspirasjon

Landskapets kvaliteter bestemmer ofte hvor mennesker ønsker å tilbringe fritiden sin (NOU 2013:10). For informantene er det viktig med variert landskap som gir mange muligheter, og dette mener de at de får i Gjevilvassdalen. Årstidene frembringer muligheter til å dra nytte av naturgoder knyttet til friluftsliv og rekreasjon. Selv om noen av informantene forklarer at de ikke har en «typisk» vinterhytte og at den blir brukt mest om sommeren, synes de fleste at dalen er like fin sommer som vinter. Skogen og fjellet benyttes for å gå på tur, og informantene fortalte at det ofte er turen i seg selv som er viktig, selv om de kanskje drar for å plukke sopp eller er på fisketur. Å komme seg ut er målet. Det handler heller ikke bare om den fysiske aktiviteten man får, men at man befinner seg i frisk luft, i vakre omgivelser og bruker fritiden sin på noe man blir avslappet og rolig av, og som gir avkobling. Noen driver med jakt og fiske, andre plukker sopp og bær. Mange drar på turer på vannet med båt eller kajakk. Flere av informantene forklarer hvordan de mener at bruken av landskapet fremmer god helse og forebygger sykdom. De senker skuldrene og lærer seg å verdsette livet og nuet. Mange poengterer også at de ikke nødvendigvis har en stressende hverdag og at det er fredelig hjemme også, men at det likevel er noe annet å komme på hytta og ut i landskapet som dalen byr på. Naturgodene fremstår som svært viktige for informantene. Friluftsliv og rekreasjon henger tett sammen med velvære, estetikk og inspirasjon, som neste avsnitt vil omhandle.

Mennesker liker å være i det de betrakter som vakre og skjønne omgivelser (NOU 2013:10). Få informanter ser på seg selv som kunstnere, men det viser seg likevel at de bruker landskapet for påfyll på flere punkter. Noen forteller for eksempel at de liker å ta bilder av naturen, og andre plukker litt blomster eller planter og sår blomsterfrø i området rundt hytta. I tillegg til dette var det mange som hentet inspirasjon til livet og hverdagen, som igjen kan knyttes til rekreasjonen som nevnt ovenfor. Et par av informantene fortalte at de noen ganger pleier å jobbe, og da sitter

de og skriver. Dette synes de er godt for tanken. Av andre aktiviteter knyttet til slike naturgoder ble filosofering, lesing, refleksjoner over livet, knyttet til både fortid og fremtid, også nevnt. Dette er i tråd med det den norske utredningen (NOU 2013:10) har funnet ut når det gjelder både overlapp med andre naturgoder og at disse blir sett på som positive for både fysisk og psykisk helse.

En av de kulturelle kategoriene i økosystemtjenestetilnærmingen er åndelige opplevelser og religiøs berikelse (NOU 2013:10). I materialet mitt finnes det lite data om denne typen naturgoder, noe som kan skyldes flere ting. For det første var ikke dette et konkret formulert spørsmål i min intervjuguide, og det er derfor ikke sikkert at jeg fikk alle informantene inn på dette sporet. For det andre svarte de informantene jeg spurte direkte at de ikke fikk noen åndelig eller religiøs berikelse fra landskapet. Om dette skyldes at informantene ikke har noe religiøs eller åndelig tilknytning, eller ikke ønsket å dele denne typen informasjon er uvisst. En informant svarte at han ikke trodde at han fikk det, eller at det i hvert fall ikke var noe han tenkte over, da måtte det i så fall være underbevisst. Utover dette gjorde ingen av informantene noen koblinger mellom landskap og åndelige eller religiøse opplevelser.

6.1.2 Stedsidentitet og naturarv

Omgivelser påvirker mennesker, og stedsidentitet handler om en dypere tilknytning til et sted (Cresswell 2004, Aasetre & Gundersen 2012). Etter samtale med informantene er det tydelig at de har et forhold til stedet hvor de har hytte, og at dette er av stor betydning for deres personlighet og identitet. Informantene mimret tilbake til det de husker fra fortiden, som Setten (2005) også hevdet. Informantene har valgt deler av det de ønsker å minnes. Å minnes er å huske, og derfor også å glemme (Dwyer & Alderman (2008)). Det er nærliggende å tro at også dette har hatt en innvirkning på svarene de ga underveis i intervjuene.

Hos flere av informantene har hytta vært i familien i flere generasjoner og de synes det er viktig å la den fortsette å være en del av familien. På denne måten opprettholdes også stedsidentiteten, forklarer informantene. Noen informanter er fra Oppdal og har mye slekt i dalen og i Oppdal sentrum. For informantene er det viktig at kontakten med slekten og stedsidentiteten opprettholdes og de synes at hytta fungerer som en bra arena for dette. Christensen (2002) forklarer hvordan dette var naturlige trekk i utviklingen når flere flyttet fra bygda og inn til byene. De opprettholdt kontakten med familie og venner, og brukte blant annet ferier til å dra

tilbake. Dette knyttes tett opp mot minner, og at familiemedlemmene i stor grad har en felles historie på hytta. Informantene synes det er viktig at det tradisjonsrike landskapet holdes i hevd, slik at kommende generasjoner også kan få kunnskap om og dra nytte av landskapet. I forrige kapittel kom det frem at informantene liker å se seterdrift og tradisjonell bruk i dalen. Dette vil neste delkapittel komme tilbake til.

6.1.3 Læring og kunnskap

Naturen gir store muligheter for læring, og i tillegg til å være en læringsplattform fungerer naturen også som sosiale og kulturelle møtesteder (Jordet 2010, NOU 2013:10, Skår & Krogh 2009). Flere av informantene forklarer hvordan barn og barnebarn har hatt stor glede av å benytte landskapet i dalen, i form av lek, aktivitet og utforsking. Gjennom aktiviteter som skigåing, bading, svømming og turer utvikler barna seg både kognitivt og sosialt. I tillegg lærer de om naturen, hvordan man oppfører seg og hva man skal og ikke skal gjøre. Andre lærerike aktiviteter kan for eksempel være å følge med på og lære om det ville fugle- og dyrelivet. Informantene nevnte også det å lete etter ulike sorter blomster og planter for så å presse dem eller lage ulike samlinger for å ha på hytta til senere bruk. Dette er aktiviteter som passer for alle aldre, og også de voksne er interessert i å benytte landskapet og naturen for å øke sin kunnskap.

Det ble dessuten trukket frem av flere informanter at det er bra for barn som har vokst opp i by å få innblikk i livet på landet, med seterdrift, husdyrhold og forvaltning av ressursene i dalens natur. Dette er sammenfallende med det Christensen (2002) og Skår & Krogh (2009) skriver om barnas landskap og deres utfoldelse i spennende omgivelser. Noen informanter mimrer også tilbake til sin egen oppvekst, hvor de har barndomsminner knyttet til aktiviteten i dalen, bygging på hytta, saueslipp og –sanking, og at dette var noe de lærte av. I tillegg nevner de aller fleste informantene at det er viktig med læring i naturen, men også å øke kunnskapen vår om ressursene og forvaltningen av dem, ved for eksempel å sette det på dagsorden, forske mer og skape større fokus på de viktige temaene som landskap omfatter. I utredningen er dette anbefalt for å øke kunnskapen om naturens goder (NOU 2013:10).

6.2 Naturgodene påvirkes av gjengroing og arealbruksendringer

Informantenes verdivurderinger er knyttet til en rekke naturgoder, som nevnt over. Naturgodene kan påvirkes av klimaendringer, arealbruksendringer i form av fysiske inngrep, gjengroing, og støy, se tabell 4.1. Hvis effektene av dette er betydelige vil naturgodene kunne miste sin

opprinnelige karakter (NOU 2013:10). De nevnte påvirkningsfaktorene vil kunne påvirke informantenes verdivurderinger. Mange av informantenes hytter ligger forholdsvis nært Gjevilvassveien, men ingen gir uttrykk for at de er plaget av trafikk og støy fra kjøretøy eller at naturgodene i dalen påvirkes av dette. De sier at det til tider er mye trafikk innover i dalen, men de av informantene som nevner dette synes det er flott å se at fjellet blir brukt, og poengterer at de ikke blir sjenerte av støy fra veien.

Når det gjelder klimaendringer er det flere av informantene som kommer inn på dette temaet. I sine svar sier de at noen av naturgodene påvirkes av klimaendringer, og argumentet handler da i hovedsak om mer vegetasjon. De mener for øvrig ikke at dette er den eneste påvirkningsfaktoren, og nevner blant annet forvaltning av landskapet som et annet viktig aspekt, men at klima er en del av endringene. Noen uttrykker skepsis til hvordan det kommer til å bli i fremtiden hvis trenden med klimaforverring utvikler seg. Andre er mer opptatte av at menneskene må bidra med det som er mulig, som aktivt jordbruk, skogrydding og vedhogst. Selv om det snakkes mye om landskapsendringer og gjengroing var ikke klima et veldig hyppig tema da jeg intervjuet informantene. Uansett er det interessant å identifisere hvilke naturgoder det er de mener påvirkes av gjengroing, og hva som er nødvendig forvaltning for å bevare det landskapet de ønsker seg.

Informantene ønsker et åpent landskap med utsikt, som gir goder knyttet til blant annet rekreasjon og estetikk. Videre sier de at utsikten trues av gjengroing, og i dag er det lite eller ingen vedhogst i dalen. Dette er i tråd med det Speed m.fl. (2010) sier om at endret eller fravær av bruk er en årsak til gjengroing, og at virkningen av dette er en høyere tregrense. Informantene forteller at eiere, både grunneiere og hytteeiere i svært liten grad rydder eiendommene sine. Seterdriften i dalen er jevnt over avsluttet, kun få seter har noe aktivitet i dag, og informantene forklarer hvordan dette fører til at de tidligere setervollene vokser igjen på grunn av mangel på for eksempel bruk og beite. De sier at *«før var det både kyr, hester og mye sau på utmarksbeite, men nå er det kun ungdyr og et lavt antall sau igjen»*. Dette er i samsvar med det som står i beiteplanen for Oppdal 2009-2012, som bekrefter at det er nedgang i produsenter og derfor også beitedyr (Styringsgruppen for beiteplanrullering 2009).

Informantene ønsker at sauen skal være i dalen, både fordi den hører med til dalens historie, den har alltid vært der og fordi den er med på å holde vegetasjonen nede. Informantene ønsker ikke å bli invadert av kyr, for det synes de er skummelt og voldsomt. De sier at de synes det er

greit å ha sauene i nærheten, men noen synes de også kan være litt slitsomme. Et par av informantene foreslo at det burde vært mer bruk av geiter, fordi de beiter hardere og går også etter annen vegetasjon. Informantene uttrykker at de liker å se at sauene utnytter beiteressursene og at jordbruket er aktivt i drift. Her er det altså antydninger til motsetninger i informantenes svar.

Hytteeierne har, som tidligere nevnt, forventninger til å se jordbruket i drift. De sier at de skjønner det kanskje ikke er veldig attraktivt for bonden å drive, men de ønsker å ha jordbruk i dalen, og ellers i landet. De mener at dette er viktig for landets selvforsyning av mat, samt kvaliteten på matvarene. Noen av informantene poengterer at de ser en trend der folk ønsker å kjøpe billig mat, men at de selv gjerne velger å legge til noen ekstra kroner for bedre kvalitet. De foreller at venner og kjente har bemerket at de kjøper såkalt «luksusmat» og sløser med penger, men dette er bemerkninger som informantene ikke bryr seg om. Med tanke på matproduksjon kan dessuten naturgoder knyttet til stedsidentitet kobles inn. Samhandlingen mellom stedets produksjon av mat og menneskene som er der kan skape sterke bånd mellom menneske og sted (Aasetre & Gundersen 2012).

Informantene liker ikke importtrenden Norge har i dag, og de liker å kjøpe både norsk og lokal mat. De er glade for muligheten de har til å kjøpe rene varer, og gjerne varer som også har en historie knyttet til stedet. Informantene synes også at lokal mat er bra for dalens turisme. Kulturarv som naturgode er også et aktuelt aspekt fordi informantene synes det er trivelig med produkter som lages på tradisjonelt vis, som for eksempel rømme på nabosetra. De liker å se innslag av elementer fra fortiden, både historien og aktiviteten som har funnet sted i dalen, og at den tradisjonelle kunnskapen videreføres slik at også andre generasjoner vil oppleve dette. Dette henger tett sammen med det Christensen (2002) sier om økt fortidsinteresse, som ble diskutert i forrige avsnitt.

6.2.1 Gjevilvatnet som et fysisk «sår» i landskapet

Tidligere har det i flere ulike sammenhenger blitt brakt på bane at informantene ønsker å ha tilgang til Gjevilvatnet. Vannet reguleres med rundt 15 meter av Driva Kraftlag, som har innsjøen som hovedmagasin (Gjevilvassveien u.å. b). Naturligvis blir bruken da periodevis begrenset fordi det er mindre vann. Også det estetiske aspektet ved vannet som element i landskapet blir ødelagt av at vannet tappes ned, mener informantene. Her er det tydelig at de økonomiske interessene til kraftlaget står som kontrast til hytteeieres verdsetting av naturgoder

knyttet til rekreasjon og estetikk. En interessekonflikt oppstår når ulike verdivurderinger blir gjort av ulike interessegrupper, men om samme ressurs, ifølge Jones (1993).

Inngrepet påvirker de estetiske verdiene med vannet som et sentrum i dalen. Samtidig kan man også tenke seg at reguleringens inntektsgivende side er noe Driva Kraftlag foretrekker fremfor de estetiske verdiene. Noen informanter med hytte i området ved vannet nevner også at store deler med åpen strand fører til mye sand og støv i lufta. Noen spekulerer i om reguleringen er noe som kan påvirke fiskebestanden i vannet, men avslutter likevel resonnementene sine med at de tror at det ikke gjør det. Det er det fysiske «såret», som informantene kaller det, i landskapet som ødelegger naturopplevelsen og estetikken som følge av arealbruksendringen.

6.2.2 Hyttebygging eller ikke?

Ifølge Arnesen & Skjeggedal (2003) og Kaltenborn m.fl. (2003) er det økning i antall hytter i Norge, og Gjevilvassdalen er intet unntak. Andre arealbruksendringer som påvirker hytteeierne i dalen kan derfor knyttes til hyttebygging. Fra Osen og vestover har DN bestemt at det ikke skal tillates hyttebygging fordi seterdalens unike karakter skal bevares (DN 2001). Dette betyr at den største utbyggingen skjer fra Festa og inn til Osen, og rundt Grøtsetra og Skarvatnet (se figur 2) hvor grunneierne styrer utbyggingen (Oppdal kommune 2012). Noen av informantene er skeptiske til at «grunneiere legger ut hyttetomter nesten uten å tenke seg om». Dette er attraktivt for grunneieren fordi det gir inntekt i form av raske penger, men særlig en informant er svært skeptisk til at tomte da er solgt en gang for alle. Samtidig er det forståelig at grunneiere som har avsluttet driften og kanskje uansett ikke bruker tomte, ønsker å selge den.

Verdivurderingene i forbindelse med hyttebygging påvirkes av beliggenheten til informantenes hytter og eiendomsforhold. Informantene har gjort økonomiske investeringer i fritidseiendommene sine og vil derfor også kunne ha sterk tilknytning til stedet. I noen tilfeller har hytta vært i familien i flere generasjoner, og flere av informantene har vært med på å bygge eller bygd hytta helt selv. Derfor er det lett å forstå at de trives godt og er veldig fornøyde slik de har det i dalen i dag. De sier at det «kan ikke bli bedre» og at det er «Norges vakreste dal». Alle skryter av den unike plassen hvor de har hytte og mener selvfølgelig at sin egen tomt er den beste. Det er interessant å se at eiendommene er i utmark der alle kan ferdes, men at de fleste informantene synes at dette er hyggelig. De synes samtidig at det er viktig å verne om verdiene sine, og er derfor ikke helt åpen for å dele landskapet, for eksempel med tanke på mer hyttebygging, fordi de tror at dette kan ødelegge helhetsinntrykket av dalen. Dette viser seg å være i samsvar med det Arler (2008) sier om at mennesker kan ha både subjektive ønsker og

ønsker for fellesskapet. Flere av informantene mener at dalen er *hellig* med tanke på byggestoppen, og at det derfor er viktig at dette vedtaket opprettholdes.

Videre forteller informantene at hyttenaboer ofte treffes, noe som betyr at hytteområdet og landskapet også fungerer som en sosial møteplass. Dette ser de på som svært verdifullt. Både Jordet (2010), den norske utredningen (NOU 2013:10) og Skår & Krogh (2009) sier at natur og landskap er en viktig arena for den sosiale aktiviteten mennesker imellom. Samtidig mener informantene at det er viktig at det opprettholdes et visst privatliv slik at fritiden og fristedet opprettholdes. De synes det er hyggelig med besøk, men de må ha kontroll over hvem som kommer på besøk og når besøket finner sted. Dette betyr at de ønsker at flere kan komme på besøk og oppleve landskapet, men at ikke flere skal få muligheten til å ha hytte der. Forklaringen på dette kan være at de ønsker å bevare følelsen av noe fritt og åpent istedenfor et tettbygd og innestengt område.

I områdene der det er lov til å sette opp nye hytter er det fremdeles noe regulert, med tanke på vann, vei, strøm og kloakk, forteller informantene. De informantene som har hytte i dette området ser på dette som lite funksjonelt, fordi de mener at når det først er åpnet for hytter, så må det være greit å ha hytter der også. Vann, strøm, kloakk og vei blir ofte sett på som en nødvendighet i forbindelse med fritidsboliger i dag. Det samme gjelder for øvrig også gjerde rundt eiendommen slik at sauene holdes unna og saueskitt på verandaen ikke blir noe problem. Disse poengene illustrerer at en hytte sjelden kommer alene og at det er mer enn bare hyttebygget som følger med, som både Arnesen & Skjeggedal (2003) og Kaltenborn m.fl. (2003) påpeker.

6.2.3 Vintervei eller skiløype?

I forrige kapittel ble det brakt på bane at informantene mener at skiløypa langs vannet frembringer mange ulike naturgoder. Eksempler på dette er friluftsliv, fysisk aktivitet og rekreasjon i estetiske omgivelser. Ifølge Kaltenborn m.fl. (2003) er slike naturgoder ofte motivet for i det hele tatt å ha hytte i dag. Løypene kan benyttes av både idrettsutøvere, mosjonister og familier. «Nordmenn er født med ski på beina» og kulturen for å gå på ski er derfor en viktig del av både kulturarven og stedsidentiteten i dalen. Dette er flotte, familievennlige løyper, og det er mange som benytter seg av disse både for å komme seg til egen hytte, turisthytta eller lenger inn i fjellet.

På grunn av ulike bruksinteresser vinters tid viser også Gjevilvassveien seg å omfatte ulike verdivurderinger og motstridende meninger. Om vinteren brøytes ikke veien lenger enn til parkeringsplassen ved Osen, se figur 2. Skiløypa er veien. Dette er gunstig fordi underlaget allerede er delvis preparert, og terrenget er jevnt og ryddet for skog. Hvis løypa skulle blitt flyttet er det vanskelig å opprettholde samme kvalitet på løypa. Dette betyr også at for de som har hytte der det brøytes vei omtaler hytta si som ei helårshytte, mens de som har hytte der det ikke er vei sier at den ikke er en vinterhytte. Hvor eierne har hytta si påvirker altså svarene deres i noen grad, men de aller fleste hytteeierne er glade for at veien er stengt vinters tid, selv om noen har mange kilometer å gå inn til hytta si. I for eksempel påskeferier, som betyr litt lenger opphold og behov for mer bagasje og forsyninger, er det mulig for hytteeiere å leie skuterskyss av en lokal bonde. Noen sier at det hadde vært enklere med vei, at det hadde vært mer praktisk. En informant nevner også at dette vil kunne føre til inkludering av brukergrupper som ikke har de samme forutsetningene som andre til å bli med til dalen vinters tid, for eksempel funksjonshemmede, syke og eldre. Andre mener at dalen hadde mistet en dimensjon.

Veien er privateid og er derfor ikke kommunalt styrt eller regulert (Oppdal kommune 2012). Veilaget består av grunneiere som i styremøter bestemmer hvordan veien skal forvaltes. Noen av grunneierne har ytret et ønske om at veien skal brøytes også om vinteren, slik at de til enhver tid har tilgang til eiendommen sin. Dette kan være for å for eksempel ta ut tømmer eller utoleie for overnatting, altså er det økonomiske årsaker som ligger til grunn for dette forslaget. Det er flere grunneiere som ikke ønsker at veien skal brøytes, og vi ser at her er det motstridene syn på tvers av interessegrupper og innad i en av dem.

En god løsning på en verdikonflikt vil være å sørge for at så mange interesser som mulig blir tatt vare på (Jones 1993, NOU 2013:10). Slik jeg tolker denne verdikonflikten ønsker hytteeierne at det ikke åpnes for mer bruk av dalen ved å kjøre inn på en vintervei. De ønsker å opprettholde den fine skiløypa som det vil bli problematisk å få til like bra hvis den skal flyttes utenfor veien. Til nå har de ikke klart å opprette både en skiløypetrasé og en brøytet bilvei. Informantene innrømmer at det hadde vært mer praktisk med vei, men i og med at det er mulig både å gå på ski og leie skuterskyss ønsker de ikke at den praktiske biten skal overstyre helhetsinntrykket i dalen eller den flotte skiløypa. Konflikten dreier seg altså om verdivurderinger knyttet til nåværende arealbruk og en eventuell endring av denne. Ulike interessegrupper har ulike syn på dette fordi det berører ulike naturgoder. De betaler gjerne for

alternative løsninger fremfor risiko for å ødelegge mer i landskapet med å åpne for vintervei og dermed også flytte skiløypa.

6.3 Fra bondens nytte til turistens nytting

De foregående avsnittene illustrerer at landskapet i Gjevilvassdalen endrer seg og at dette påvirker naturgodene som er viktige for informantene. Landskapet endret seg fra å være en vare og en tjeneste for bonden til å bli det for turisten (Christensen 2002, Daugstad m.fl. 2006). Informantene ønsker at jordbruket skal være aktivt i drift slik at det for deres del bidrar til goder i form av estetikk og inspirasjon. Mange informanter påpeker at bønder trenger tilleggsnæringer for at det skal gå rundt. De er vanlige folk som skal ha mat og klær og husly. Selv om man er aldri så idealistisk, krever det noe mer om man skal leve av jordbruket. Hvis det skal bli attraktivt å være bonde mener informantene at det er en forutsetning at andre verdsetter dem og jobben de gjør.

Som flere av informantene også sier, er det for mye fokus på økonomi i dag. Kanskje det derfor heller ikke er merkelig at det økonomiske perspektivet dukker opp i økosystemtjenestetilnærmingen. Likevel er det vanskelig for folk å snakke om å sette en prislapp på et naturgode. Og når det er snakk om varer og tjenester bør det vel kunne være mulig å sette naturgodene inn i et økonomisk system? De ikke-økonomiske naturgodene som for eksempel velvære og estetikk ser ut til å være viktigere enn økonomiske naturgoder knyttet til for eksempel norsk selvberging.

6.3.1 Økonomi eller idealisme?

Informantene snakker i liten grad om priser eller økonomisk betydning av de ulike naturgodene. Likevel er det tydelig at de setter verdier opp mot hverandre og foretrekker noen fremfor andre. Et pluss med et økonomisk perspektiv i økosystemtjenestetilnærmingen er at samfunnet vårt har et kapitalistisk fokus og er vant med å snakke om økonomiske verdier i andre sammenhenger. Ofte er grunnen til nedleggelse av gårder og setrer at det ikke er økonomisk lønnsomt (Daugstad m.fl. 2006). Hadde det vært annerledes hvis motivasjonen var noe annet enn å tjene mest mulig penger? Verdikonflikten knyttet til veien som ble diskutert tidligere har også et økonomisk perspektiv, i og med at grunneierne ønsker å ha vei for å nettopp kunne ta i bruk ressursene sine og for å få inntekter. Det samme gjelder hyttebygging, der grunneiere tjener på å selge tomter. I tillegg skal hytta settes opp, noe som betyr at håndverkere får arbeid og inntekt.

En informant fortalte at de som driver setra i Vassenden hadde regnet på hvor mye de tjente på å ha åpent for turister, og fant ut at «*de får 7 kroner i timen for å stå der*», med tanke på kroner i inntekt i forhold til timeantallet. Der er det snakk om rent idealistisk arbeid. Det er tenkelig at de ikke driver setra for å bli tjene seg rike, og det beviser at det ligger andre verdier enn det økonomiske til grunn. Dette er myke eller såkalte ikke-økonomiske verdier, som både Cadieux (2011), Castree (2001) og Jones (1993) har som en av flere hovedkategorier når de snakker om klassifisering av landskapsverdier. Verdiene er ikke direkte knyttet til kjøp og salg i et marked, men fungerer likevel som et verdifulle gode med en form for prislapp.

6.3.2 Et «musealt» jordbruk

Naturbasert reiseliv omfatter, som presentert i teorikapittelet, aktiviteter i naturen og landskapet, ofte med guiding og overnatting (NOU 2013:10). Gjevilvasshytta, turistforeningsturer og turistbåten, samt den store tilgangen på hytter er en del av det store naturbaserte reiselivet i Gjevilvassdalen. Informantene liker nærheten til turisthytta, og mange bruker den, for eksempel for å kjøpe kaffe og vafler. Dette tyder på at det er overensstemmelse om at det naturbaserte reiselivet i dalen er et verdifulle element og et naturgode som man ønsker å bevare. Setrene og turistbåten blir derimot ikke like mye brukt av informantene. Likevel uttrykker informantene at de liker å se et aktivt reiseliv i dalen. Noen sier også at de synes det er flott at flere kan få ta del i de flotte områdene som hytteeierne er så heldige å ha fritidseiendommene sine i. Dette ser ut til å være det Christensen (2002) mener med at landskapet gjennomgår en *musealisering* - landskapet blir gjenstand for å formidle en fortid, som man ønsker å minnes og ta vare på. Betalingsvilligheten for å få oppleve tradisjonene ser ut til å være tilstede blant hytteeiere og andre turister.

Kapittelet i sin helhet har diskutert hvilke verdivurderinger av naturgoder hytteeiere i Gjevilvassdalen formidler. Ulike interessegrupper ser ulike verdier som er verdt å ta vare på, og det oppstår derfor motstridende verdivurderinger. Verdiene er i all hovedsak knyttet til de påvirkningsfaktorene som er med på å endre landskapet og derfor også true naturgodene. På mange måter fungerer ulike verdisyn innenfor kulturelle tjenester side om side, som for eksempel friluftsliv, estetikk og velvære. Når det er snakk om arealbruksendringer kan det lettere oppstå verdikonflikter, slik som reguleringen av Gjevilvatnet, hytteutbyggingen og bruken av Gjevilvassveien. Hvis økonomiske interesser kobles inn er motsetningene i verdikonflikten sannsynligvis større.

7 Avslutning med svar på problemstillingene

Relevansen av utmarksbeite med et særlig blikk på naturgoder produsert av sauebeite har ført til at jeg har gjort denne studien. Sauebeite produserer åpne landskap med stabil tregrense (Speed m.fl. 2010). Færre beiter betyr da landskapsendring, og resultatet blir i hovedsak gjengroing og at tregrensa kryper oppover. Hyttefolket er brukere av fjellområdene, og det har vært interessant å finne ut hvordan de kobler betydningen av sauebeite og landskapspreferanser til produksjon av naturgoder. Vil de ha et åpent landskap, og hva skal eventuelt til for at det holdes åpent? Hva er det landskapet leverer til dem som hyttefolk? Funnene fra intervjuene har blitt koblet sammen med teori om landskap, verdivurderinger og fortidsinteresse. Videre har diskusjonen drøftet funnene opp mot økosystemtjenesteperspektivet. Til sammen gir dette grunnlag for å svare på de tre problemstillingene mine.

7.1 Hvilket landskap ønsker hytteeiere seg i Gjevilvassdalen?

Landskap viste seg å være et tema som hytteeierne er opptatt av, men som de ikke snakker så mye om i hverdagen og derfor synes er vanskelig å sette ord på. Informantene mine ønsker seg åpne og varierte landskap, med elementer av både natur og kultur. De har individuelle oppfatninger om hva som er pent og stygt, men de er opptatt av at naturen og omgivelsene rundt dem skal være vakre. Videre definerer de landskap som noe de både kan se på, og som de kan benytte til ulike aktiviteter. Informantene ønsker at et aktivt jordbruk med sau på beite må opprettholdes, sammen med vedhogst, slik at landskapet forvaltes slik som det har blitt gjort opp gjennom dalens lange kulturhistorie. Informantene liker å se et aktivt jordbruk i drift, og de mener at sauene hører til i Gjevilvassdalen. De ønsker derimot ikke å ha sau og saueskitt på sin egen eiendom, men mener at dette løses enkelt med et gjerde nært hytta. Informantene ønsker ikke at landskapet i dalen skal endre seg. De ser at endringene i dag er et faktum, med regulering av Gjevilvatnet, økt hyttebygging, færre beitedyr og gjengroing. Spørsmålet er om kortsiktige økonomiske vurderinger blant grunneiere og kraftprodusenten «vinner» over mer langsiktige estetisk og økologisk orienterte verdier.

7.2 Hvilke forutsetninger må være til stede for å produsere det ønskede landskapet?

Hytteeiere, bønder, og turister er alle forvaltere og brukere av landskapet. De er med på å påvirke hvordan fremtidens landskap vil se ut og hvilke naturgoder som kommer til å være i

fokus. Hytteeierne mener at det må være aktivitet i Gjevilvassdalen for å opprettholde landskapet de foretrekker. Med aktivitet mener de et aktivt jordbruk slik at naturen forvaltes på en langsiktig måte, og at dalens stedsidentitet og stedegne kvaliteter videreføres. Informantene bekrefter at også sauene er en viktig forvalter av landskapet. Sauene former landskapet, både ved å beite ned vegetasjon og dermed hindre gjengroing, og å være et naturlig innslag i kulturlandskapet. Sauene bidrar direkte eller indirekte til produksjon av både økonomiske og ikke-økonomiske goder. Eksempler på økonomiske goder er kjøtt, ull og inntekt for bonden. Av de ikke-økonomiske godene bidrar sauene til et landskap som peker mot estetikk, inspirasjon, stedsidentitet, læring og naturarv. Fortid, tradisjon og minner er noe informantene er opptatte av, og de ønsker å ha det slik de er vant med og som det «alltid» har vært.

Av annen aktivitet nevnes det naturbaserte reiselivet som viktig. Når det gjelder hyttebygging og utvikling av vei, vann og strøm, er de fleste enige i at det er bra at det ikke er fritt frem for hyttebygging, men flere mener at slike arealbruksendringer er en naturlig utvikling. I og med at de ønsker et åpent landskap, er det en forutsetning at gjengroingen hindres. Da bør landskapet beites, og da betyr det at nedgangen i antall bønder, og dermed også beitedyr, bør bremses. Hyttebygging bør heller ikke få overta gode beitearealer, selv om de fleste informantene mener at det i dag er nok arealer både for jordbruket og hyttebygging. Vedhogst trekkes også frem som bidrag til god forvaltning av landskapet, og der kan både bønder, grunneiere og hytteeierne bidra for å hindre gjengroing og bevare åpne landskap.

7.3 Hvordan kan landskap knyttes til økosystemtjenestetilnærmingen?

Informantene verdsetter naturgoder knyttet til friluftsliv, rekreasjon og estetikk. Inspirasjon og symbolske verdier er goder som de fleste henter fra landskapet rundt hytta. Fortidsinteressen er stor, og informantene kobler stedsidentitet til både sitt eget forhold til dalen, men også den særegne karakteren som Gjevilvassdalen har. Informantene har fortalt meg at landskapet har vært med på å produsere minner, og at det i landskapet kan leses en historie som omhandler informantenes familie og venner. Dette illustrerer hvordan landskapet er en sosial møteplass. Barn har mulighet til utfoldelse, lek og læring, og naturgoder knyttet til kunnskap er viktig for informantene. Dette henger sammen med at det er en fordel å ha kunnskap om og bli bevisste på hva vi har av naturgoder for å ha en bærekraftig forvaltning av dem, som jo er hensikten med økosystemtjenestetilnærmingen.

Å benytte landskapsbegrepet kan være til stor hjelp for å studere økosystemtjenesters betydning for mennesket. I denne masteroppgaven har jeg forsøkt å belyse denne koblingen, og har brukt Jones (1993) sine verdikategorier. Jones' kategori med symbolske verdier er sammenfallende med de sosiale og kulturelle tjenestene i økosystemtjenestetilnærmingen. Forskjellen er at Jones ser på disse som ikke-økonomiske, mens økosystemtjenestene har et økonomisk aspekt. Bevissthet rundt viktigheten av naturgodene og økosystemene våre vil bli stadig viktigere i og med at de er i konstant endring. Den norske utredningen har satt de norske økosystemtjenestene på dagsorden (NOU 2013:10), og utredningens utvalg slår fast at behovet for kunnskap og forskning er stort. Det er nødvendig med flere kartlegginger, flere forvaltningsstrategier og større allmenn interesse for å sikre naturgodene i fremtiden. Særlig muligheten for tverrfaglighet i tilnærmingen er interessant. Med dette menes at tilnærmingen kan benyttes som et hjelpemiddel i kommunikasjon, samarbeid og samhandling på tvers av ulike disipliner og parter som er involverte i ressursfordeling og landskapsforvaltning. Denne tredje og siste problemstillingen reiser noen større spørsmål som jeg avslutningsvis ønsker å reflektere over.

7.4 Kort om studiets relevans og videre forskning

Kan landskap knyttes til økosystemtjenestetilnærmingen? Svaret er vel kort sagt ja, men jeg vil til slutt kort reflektere rundt hvilken nytte jeg egentlig har hatt av økosystemtjenestetilnærmingen. For det første skal det sies at jeg ikke gjorde arbeidet med masteroppgaven enkelt for meg selv med tanke på oppgavens begrensede omfang da jeg valgte å benytte meg av ikke bare en, men to tilnærminger, altså landskap og økosystemtjenester. For det andre er oppgaven vært vanskelig å avgrense, i og med at det er veldig mange sider ved både landskap og økosystemtjenester som perspektiver som kunne vært undersøkt og forsket på i seg selv. Videre stiller jeg spørsmål ved økosystemtjenesterammeverket som nyttig tilnærming innen akademisk forskning. Det er nærliggende å tro at man vil kunne få de samme resultatene ved bruk av mer etablerte tilnærminger i geografi, som for eksempel landskap.

Landskapsperspektivet har kastet lys over oppgavens datamateriale, og jeg har forankret oppgaven min i en tilnærming som har lang, geografisk tradisjon. Økosystemtjenestetilnærmingen er et miljøpolitisk rammeverk, som skal sette naturgodenes viktighet på dagsorden og er ment å være nyttig for både forvaltning og forskning. Hva skiller økosystemtjenestetilnærmingen fra landskapsstudier? Hensikten med økosystemtjenestetilnærmingen har vært å synliggjøre naturens verdier ved å benytte økosystemtjenester som

kategorier for de godene vi henter fra økosystemene. Det er ingen tvil om at vi er avhengige av naturen eller at økosystemtjenestene er av stor verdi for oss, og dette har vel tidligere studier med landskapstilnæringer også slått fast.

Økosystemtjenestene har ulik verdi og ulik betydning for ulike mennesker. Jeg er usikker på om det i det hele tatt er mulig å sette økosystemtjenester opp mot hverandre, da slike vurderinger vil være helt kontekstavhengig. I tillegg vil ulike økosystemtjenester forutsette at andre tjenester ligger til grunn i utgangspunktet. Et eksempel på dette er at vi er avhengige av ulike forsynende tjenester (som mat og brensel) slik at vi har dekt de grunnleggende behovene for å leve slik at vi kan benytte oss av kulturelle tjenester (som friluftsliv og rekreasjon). Økosystemtjenestenes verdier har endret seg med samfunnsendringene. Kanskje var de grunnleggende naturgodene viktigere i den førmoderne tiden, mens vi i dagens velferdssamfunn tar for gitt godene som mat som metter, rent vann i springen, tak over hodet og varme i boligene våre. Kanskje er det derfor vi er mer opptatt av å snakke om tjenester som friluftsliv, rekreasjon, velvære og naturarv.

Kan det hende at vi snakker om samme innhold i økosystemtjenesterammeverket som i en landskapstilnærming, men pakket inn i et nytt språk og med andre ord? Kvalitative studier vil gi en dypere forståelse og et større bilde av en virkelighet som kvantitative tilnæringer ikke nødvendigvis klarer å frembringe. Det er tenkelig at det økonomiske aspektet i økosystemtjenesterammeverket forutsetter bruk av tall og kvantitative studier for å komme til sin fulle rett. Jeg undrer på om det er riktig å sette en prislapp på naturens goder, eller om dette faktisk kan uttrykkes bedre ved hjelp av ord, beskrivelser som det allerede er lange tradisjoner for i kvalitative studier i geografifaget. Slik jeg ser økosystemtjenestetilnærming, og som jeg har uttrykt i denne masteroppgaven, fungerer ikke rammeverket godt nok til å bli benyttet innen forskning i dag. Det skal bli spennende å følge utviklingen av og videre studier med økosystemtjenesterammeverket.

8 Referanser

Trykte kilder

Almås, R. 2008. Norsk landbruk i eit generasjonsperspektiv. I Almås, R., Haugen, M. S., Rye, J. F. & Villa, M. (red.) *Den nye bygda*, 441-451. Tapir Akademisk Forlag, Trondheim.

Arler, F. 2008. A true landscape democracy. I Arntzen, S. & Brady, E. (red.) *Humans in the land. The ethics and aesthetics of the cultural landscape*, 75-99. Unipub, Oslo.

Arnesen, T. & Skjeggedal, T. 2003. Rekreasjon og fritidshus – spekulasjoner om å bo, utmark og urbanitet. *Plan*, 2, 10-15.

Berg, N. G. 2013. Er hytter hjem? I Brun, C. & Setten, G. (red.) *Hus, hjem og sted*, 181-199. Akademika forlag, Trondheim.

Cadieux, K. V. 2011. Competing discourses of nature in exurbia. *GeoJournal* 4, 341-363.

Castree, N. 2001. Socializing Nature: Theory, Practice, and Politics. I Castree, N. & Braun, B. (red.) *Social Nature. Theory, Practice, and Politics*, 1-21. Blackwell, Malden.

Christensen, A. L. 2002. *Det norske landskapet. Om landskap og landskapsforståelse i kulturhistorisk perspektiv*. Pax Forlag A/S, Oslo.

Crang, M. & Cook, I. 2007. *Doing Ethnographies*, Sage Publications, London.

Cresswell, T. 2013. *Geographic thought. A critical introduction*. Wiley-Blackwell.

Daugstad, K., Rønningen, K. & Skar, B. 2006. Agriculture as an upholder of cultural heritage? Conceptualizations and value judgements – A Norwegian perspective in international context. *Journal of Rural Studies* 22, 67-81.

Dowling, R. 2000. Power, Subjectivity, and Ethics in Qualitative Research. I Hay, I. (red.) 2010. *Qualitative Research Methodes in Human Geography*, 26-39. Oxford Univerity Press, Oxford.

Dwyer O.J. & Alderman D.H. 2008. Memorial landscapes: analytic questions and metaphors. *GeoJournal* 78, 165-178.

Farber, S., Costanza, R., Childers, D. L., Erickson, J., Gross, K., Grove, M., Hopkinson, C. S., Kahn, J., Pincetl, S., Troy, A., Warren, P. & Wilson, M. 2006. Linking Ecology and Economics for Ecosystem Management. *BioScience*, 56, 2, 121-133.

Graham 2009. I Castree, N. & Braun, B. (red.) *Social Nature. Theory, Practice, and Politics*. Blackwell, Malden.

Hay, I. 2010. Ethical Practice in Geographical Research. Clifford, N., French, S. & Valentine, G. 2012 (red.) *Key Methods in Geography*, 35-48. Sage Publications, London.

Henderson 2003. What (else) we talk about when we talk about landscape. I Wilson, C. & Groth, P. (red.) *For a return to the social imagination. Everyday America. Cultural Landscape Studies after J.B. Jackson*, 178-198, 335-340. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht.

Hubbard, P., Kitchin, R., Bartley, B. & Fuller, D. 2009. *Thinking geographically. Space, theory and contemporary geography*. Continuum, London.

Jones, M. 2007. The European Landscape Convention and the question of public participation. *Landscape Research* 32, 5, 613-633.

Jones 2003. The concept of “cultural landscape” – discourse and narratives. I Palang, H. & Fry, G. (red.) *Landscape Interfaces: Cultural Heritage in Changing Landscapes*, 21-51. Kluwer Academic, Dordrecht.

Jones, M. 1993. Landscape as a resource and the problem of landscape values. I Rusten, C. & Wøien, H. (red.) *The Politics of Environmental Conservation. Proceedings from a Workshop in Trondheim March 26, 1993*, Rapport 6/93, 19-33. Universitetet i Trondheim, Senter for miljø og utvikling.

Jones, M. 1991. The elusive reality of landscape. Concepts and approaches in landscape research. *Norsk Geografisk tidsskrift* 45, 229-244.

Jordet, A. N. 2010. *Klasserommet utenfor. Tilpasset opplæring i et utvidet læringsrom*. 1. utgave. Cappelen akademisk, Oslo.

Kvale, S. 1996. *InterViews. An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Sage Publications, London.

Landbruks-, miljø- og hjorteviltforvaltningen 2013. *Fellesmelding for landbruket i Oppdal 2013*, 53-65. Fagtrykk, Oppdal.

Longhurst, R. 2010. Semi-structured Interviews and Focus Groups. Kapittel 8. Clifford, N., French, S. & Valentine, G. (red.) 2012. *Key Methods in Geography*, 103-115. Sage Publications, London.

MA 2005. *Millennium Ecosystem Assessment. General Synthesis Report*. Island Press, Washington DC.

Meinig, D.W. 1979. The Beholding Eye, Ten versions of the same scene. I Meinig, D.W (red.) *The Interpretation of Ordinary Landscapes*, 33-48. Oxford University Press.

Mitchell, D. 2004. Landscape. I Atkinson, D., Jackson, P., David, S. & Washbourne, N. *Cultural Geography. A critical Dictionart of Key Concepts*. I. B. Tauris, 49-56.

NOU Norges Offentlige utredninger 2013:10. *Naturens goder – om verdier av økosystemtjenester*. Utredning fra et utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 28.oktober 2011. Avgitt til Miljøverndepartementet 29.august 2013. Departementenes servicesenter, Infomasjonsforvaltning, Oslo.

Odden, A. 2008. *Hva skjer med norsk friluftsliv? – En studie av utviklingstrekk innen norsk friluftsliv 1970-2004*, avhandling (Ph.D.), Norges teknisk-vitenskapelige universitet, Trondheim.

Schaich, H., Bieling, C., & Plieninger, T. 2010. Linking Ecosystem Services with Cultural Landscape Research. *Gaia* 19, 4, 269-277.

Setten, G. 2005. Farming the Heritage: On the Production and Construction of a Personal and Practised Landscape Heritage. I Olwig, K. R. & Lowenthal, D. (red.) *The Nature of Cultural Heritage and the Culture of Nature Heritage. Northern Perspectives on a Contested Partimony*, 65-78. Routledge, Oxon.

Setten, G., Stenseke, M. & Moen, J. 2012. Ecosystem services and landscape management: three challenges and one plea. *International Journal of Biodiversity Science, Ecosystem Services & Management*, 8, 4, 305-312.

Skår, M. & Krogh, E. 2009. Changes in children's nature-based experiences near home: from spontaneous play to adult-controlled, planned and organized activities. *Children's Geographies* 7, 3, 339-354.

Speed, J. D. M., Austrheim, G., Hester, A. J., & Mysterud, A. 2010. Experimental evidence for herbivore limitation of the treeline. *Ecology* 91, 11, 3414-3420.

TEEB 2008. *The economics of ecosystems and biodiversity: an interim report*. European Commission, Brussels.

TEEB 2010. *The economics of ecosystems and biodiversity: mainstreaming the economics of nature: a synthesis of the approach, conclusions and recommendations of TEEB*. European Commission, Brussels.

Tengberg, A., Fredholm, S., Eliasson, I., Knez, I., Saltzman, K. & Wetterberg, O. 2012. Cultural ecosystem services provided by landscapes: Assessment of heritage, values and identity. *Ecosystem Services* 2, 14-26.

Thagaard, T. 2009. *Systematikk og innlevelse*. 3.utgave. Fagbokforlaget, Bergen.

Taagvold & Haugland 1993. *Gjevilvassdalen. En innføring i naturen og kulturen*. Oppdal videregående skole, Kurs- og kompetansesenter. Rosenborg Offset AS.

Yin, R. K. 2012. *Applications of Case Study Research*. 3.utgave. Sage Publications, London.

Internettkilder

Austrheim, G. u.å. <http://www.ntnu.no/vitenskapsmuseet/maneco-norsk>, hentet 27.01.14.

Council of Europe 2000. The European Landscape Convention and reference documents, http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/Landscape/presentation_en.asp, hentet 01.04.14.

Den Norske Turistforening (DNT) 2014. Gjevilvasshytta.
http://www.tt.no/cabin.php?ca_id=2, hentet 21.01.14.

Direktoratet for naturforvaltning (DN) 2001. Går imot utbygging av Gjevilvassdalen.
<http://www.miljodirektoratet.no/no/Nyheter/Nyheter/Nyhetsarkiv/2001/8/Gar-imot-utbygging-av-Gjevilvassdalen/>, hentet 28.04.14.

Gjevilvassveien u.å. a. <http://www.gjevilvassveien.no/>, hentet 21.01.14.

Gjevilvassveien u.å. b. Om Gjevilvassdalen. <http://www.gjevilvassveien.no/index.php/2012-11-07-14-23-18>, hentet 21.01.14.

Gjevilvassveien u.å. c. Om Gjevilvassveien. <http://www.gjevilvassveien.no/index.php/om-gjevilvassveien>, hentet 21.01.14.

Jystad, B. 2013. Fakta om Oppdal. <http://www.oppdal.kommune.no/Global-meny/Om-Oppdal/Fakta-om-Oppdal/>, hentet 11.11.13.

Jystad, B. 2008. Hytteundersøkelsen. Oppdal Næringshage AS.
<http://www.oppdal.kommune.no/Documents/Stab%20og%20st%C3%B8tte/Utvikling/Rapport%20Hytteunders%C3%B8kelsen%202008.pdf>, hentet 21.11.13.

Kartdata 2014. Kart over Gjevilvassdalen,
<https://www.google.no/maps/place/Oppdal/@62.6867718,9.3880459,11z/data=!4m2!3m1!1s0x461351400c406bc3:0x7d20fb27d018657b>, hentet 10.04.14.

Kartverket 2014. Kart over Sør-Trøndelag, <http://www.norgeskart.no/#6/255559/6969625/-land/+enkel>, hentet 10.04.14.

Oppdal kommune 2012. Kommuneplanens arealdel.
<http://www.oppdal.kommune.no/Documents/Plan%20og%20forvaltning/Kommuneplan%20vedtatt%2013.4%202011/Beskrivelser%20bestemmelser%20og%20retningslinjer%20til%20arealdelen.pdf>, hentet 28.04.14.

Statistisk Sentralbyrå (SSB) 2013. Fysisk planlegging i kommuner og fylkeskommuner.
<https://www.ssb.no/statistikkbanken/SelectVarVal/saveselections.asp>, hentet 21.01.14.

Stokkan, J. 2011. Oppdal. I *Store norske leksikon*. <http://snl.no/Oppdal>, hentet 28.01.14.

Styringsgruppen for beiteplanrullering 2009. Beiteplan for Oppdal.
<http://www.oppdal.kommune.no/Documents/Plan%20og%20forvaltning/Landbruk/Beiteplan%202009-2012.pdf>, hentet 25.01.14.

Syverud, G. & Bratberg, E. 2013. Jordbruk i Norge. I *Store norske leksikon*.
http://snl.no/Jordbruk_i_Norge, hentet 10.04.14.

Vedlegg 1.

Intervjuguide

Introdusere meg selv, masteroppgaven, anonymitet og båndopptaker

Informasjon om informanten (Bakgrunn)

- Kjønn
- Alder
- Bosted
- Utdanning/yrke
- Hytte hvor i Gjevilvassdalen
- Hytteeier i Gjevilvassdalen i hvor mange år

Hva liker du spesielt godt/ikke godt med (å ha hytte i) dette området?

Kan du kort beskrive landskapet rundt hytta?

Begrepsdefinisjon: Hva legger du i disse ordene? (Syn, kunnskap, forståelse)

- Landskap
- Kulturlandskap
- Beitelandskap
- Landskapsverdi
- Økosystemtjenester/naturgoder

Er dette ord du bruker? Hvis ja: I hvilke sammenhenger da? Hvis nei: hvorfor ikke?

Landskapsendringer

- Hva består landskapsendringene i området rundt hytta og resten av Gjevilvassdalen av?
- Hvordan opplever du disse endringene?
- Har utsikten endret seg? Hva betyr dette for deg som hytteeier?
- Hvilke prosesser mener du fører til at landskapet endrer seg?
- Tror du endringen i landskapet vil ha betydning for hytteeiere, både nåværende og kommende?

Bruken av hytta (Friluftsliv, rekreasjon, helse, turisme, inspirasjon, åndelige opplevelser)

- Hvor ofte er dere på hytta?
- Hvordan benyttes landskapet rundt hytta?
- Hvilke opplevelser, følelser og sanser får/vekker du av å benytte landskapet rundt hytta?
- Hvilke verdier føler du at landskapet gir deg?

Betydning av sauebeite (Friluftsliv, estetikk, tilhørighet)

- Synes du at landskapet i Gjevilvassdalen er preget av sau? På hvilken måte?
- Hva har dette å si for deg som hytteeier?
- Hva tenker du at saueholdet leverer til fellesskapet?
- Hvilket forhold har du til bønder? Har du kontakt med noen av bøndene her?
- Synes du det er harmoni mellom hyttebygging og kulturbeite i dette området?
- Kjenner du til inngjerdingsdebatten? Hvis nei, gi en kort innføring i dette. Hvis ja, hvordan har du fått kjennskap til den?

Forvaltning/Fremtiden (Historiske spor, kulturarv, inspirasjon, tilhørighet)

- Vekker landskapet noen minner hos deg?
- Er det viktig for deg å se at jordbruket er i drift? Hvordan er forventninger til dette?
- Hvordan ser du for deg at det blir seende ut her hvis saueholdet og –beitet avsluttes?
- Hvilke tanker har du om forvaltningen av naturgodene? Hvordan bør dette skje i praksis?

Har du noe du vil legge til? Tusen takk for intervjuet – er det mulig å kontakte deg hvis det skulle dukke opp noe jeg lurer på? Kontaktinformasjon: